

QVI leporem marinum biberunt, piscium uirus olent: procedente tempore, alius dolore afficitur, & vrina sistitur: et si quando eam reddere contingat, purpureum colorem referet. omne piscis genus auersantur, & odio habent: fœtido, ac graui sudore manant: biliosus vomitus, interdum sanguini promiscuus, subsequitur. His dandum lac asininum, vel passum continuè, aut radicis maluæ foliorumque decoctum, aut trita cyclamini radix cum vino, aut ueratri nigri, aut scammonij succi drachma, cum aqua mulsâ, punicique mali acinis. Cedria contrita cum vino efficax est: anserinus sanguis, vt tepebit, potus. Sed cum pisces omnes respuant, aspernenturque, solis fluuiatilibus cancris vesci possunt, bibuntque eos admisto vino, adiuti que ab his percoquunt. cumque appetere & comesse pisces cœperint, suæ salutis indicium habent.

Leporis mari
ni veneni si-
gna.

DIXIMVS de Lepore marino libro secundo, de quo ita scribit Nicander in alexipharmacis. Sin marini leporis male perdentis potionem deprehenderit, perniciem afferentem, odorem eius senties, qualis est squamarum, & piscium purgantem. Porro gustus, & sapor eius piscosus est, qualis putrefactorum piscium esse solet: uel cum nondum ablutorum squamæ polluant corpus. Sequitur huiusce potionem uiridis fellis suffusio, cum obtenebratione uisus: & caro paulatim in homine contabescit. Accedit his ciborum omnium abominatio, malus habitus, & talorum ardor: oculi in concauum occultantur, & genæ ac maxillæ florido colore rubent. Vrina ægerrimè redditur: quæ tametsi reddatur, purpurea apparet, & plus æquo sanguinea. Ad hæc si pisces ægris offerantur, eos illico nauiseabundi exerantur. hæc ille. Cui subscribunt Aëtius, & Auicenna, qui præter relata indicia, alia adhuc lepori marino epoto assignant, his uerbis. Marinus lepus adeo icterum inducit, ut totius corporis habitus croceo admodum colore inficiatur. Postea facies liuens intumescit, pedum plantæ incenduntur, adest spirandi difficultas, pectoris & pulmonis angustia, rufescuntque oculi. Dehinc tussis emergit sicca, spuius cruentus, renum dolor, uiriliūque inflammatio, adeo ut perpauci euadant, qui non labantur in tabem. Quare Galenus libro de theriaca ad Pisonem, proprium marini leporis esse ait, ut pulmonem exulceret, & erodat. Succurritur noxæ (ut Dioscorides inquit) asinino lacte ex passo poto, & maluæ decocto. Neque id aliam ob causam, ut Aëtius declarat, quam ad eliciendum uomitum, & ueneni acuitatem retundendam, quemadmodum elleborum, cyclaminum, & scammonium exhibet, partim ad citandas uomitiones, partim ad aluum deiciendam. Cetera uero, ut incommodis subueniatur, quæ internis infert particulis. Præfertur quibusdam aduersus hoc malum humanus sanguis calens è uenis potus: humanum item lac, ab ipsis uberibus exutum, & uulpis caro inassata: quin & theriaca diatesseron tribus diebus pota.

Φρύνος, καὶ βάρραχος ἔλειος. RVBETA, ET PALVSTRIS RANA.
CAP. XXXI.

RVBETA, aut rana palustris assumpta tumores ciet: pallor corpus vehementer decolorat, ut planè buxeum spectetur: spirandi difficultas torquet: & grauis halitus oris, singultusque, inuita interdum genituræ profusio consequitur. Adiuuantur secundum uomitionem multo meri potu, & arundinis radicis binis drachmis, aut cyperi totidem. Breuiter, cogendi sunt, ut vehementi ambulationi & cur sui se credant, ob torporem, quo corripuntur. quinetiam quotidie lauandi sunt.

Rubetæ, palu-
strisque ranæ
venenum.

RVBETAE Ranæ, quam quidam bufonem uocant, diuersa reperiuntur genera. Terrestris tamen, quæ Græcis phrynos dicitur, Latinis uero rubetæ, quod in frutetis & sepibus inter rubos degat, nocentior, magisque lethifera est, quam quæ in paludibus, & aquosis scrobibus uiuit (id quod non rectè, meo iudicio, intellexit Aloysius Mundella, Brixianus octaua sui uoluminis epistola.) tantoque magis noxia, lethiferaque fuerit terrestris, quâto in opacioribus, frigidioribusque

gidioribusq; locis uitam duxerit. Quamobrem in hoc genere ea omnium pessima creduntur, quae in umbrosis conual-
 lium syluis, & in harundinetis morantur. Adultae crassa tenaciq; conteguntur cuti, adeo ut acutissimo palo quan-
 doque difficile a rusticis, qui ita eas interficere solent, perfodantur. Haec cum circumnascentes herbas, siue aliquod de-
 pascens animal, ueneno inficere uolunt, contrahunt sese in tumorem, ut uenenum per urinam longius eiaculentur in
 plantas, & circumstantes quadrupedes. Quare admirari non licet, si nonnunquam repente interimant homines, qui
 fraga, fungos, aliasq; plantas harum ueneno infectas inscij deuorauerint. Quippe quod non modo ueneni mictu haec
 omnia inficiunt; sed etia salua ea saepius conspuunt: quae sane non minus mortifera est, quam napellus. quin etiam
 earum sanguis uipere scaturit ueneno. Proinde mirum non est, si in puluerem potae mortifera inferunt incommoda,
 quemadmodum & morsu. Nam etsi dentibus careant; tamen compressa scabris gingiuis particula, & subinde ingres-
 sa per cutis spiracula salua, demorsos uenenant, ut in praefationis huiusce libri commentario tradidimus. Sicca &
 in puluerem potae, ut Auicenna refert, praeter mala quae a Dioscoride redduntur, faucium, & gutturis tum inflama-
 tionem, tum siccitatem excitant: item oculorum caliginem, uertigines, conuulsiones, dysenteriam, fastidium, uomi-
 tus, animi deliquium, delirium, amentiam, & plerumque edentulos faciunt homines, quauis euadant, qui hauserint.
 Nec minora etiam pericula adferunt fructus, & herbae earum ueneno infectae, & epotus earundem sanguis. Curan-
 tur ijs malis affecti theriaca, uel Mithridatis antidoto tribus continuis diebus ex uino potis. Idem praestat testudinis
 marinae sanguis, additis cumino, leporis coagulo, & uino. Datur potanda praesentaneo remedio quinta essentia no-
 stra theriacalis. Quin & oleum nostrum de scorpionibus exterius commode inungitur. Praefert Conciliator smaragdi
 puluerem ex uino potum scrupuli pondere, cum eo tamen, ut subinde intret aeger nudus in mulum recenter exentera-
 tum, ubiq; conclusus moritur, donec deseruescat cadauer, totiesq; sic exenteratum mulum aut equum, si mulus non
 adsit, permutet, donec effuso diutius sudore cedat noxa. Aetius mulis, & equis parcens, in clibano, quantum tolera-
 ri possit, calidissimo affectos, uel alio in loco arte calefacto detinendos ad sudandum iubet, quemadmodum curantur
 aqua inter cutem laborantes. Quorum medicamenta curatioq; ut Auicenna est author, hoc in negotio non parum
 conueniunt. Proinde prodest ijs maxime rhabarbarum, diacurcumae, & dialaccae confectio: tametsi Conciliator la-
 pidem bis omnibus praeferat, qui in earum capite reperiri solet.

Ranæ malefi-
 cae signa, & cu-
 ratio.

Ἡρῦδος. HIRUDO.

CAP. XXXII.

DEVORATAE cum aqua hirudines, si ori uentriculi adhærent, tractione partium, nonnullam
 suctionis imaginem praebent: eo enim argumento hausta hirudo deprehenditur. Has muria forbiti-
 one excutit, & Cyrenaeus succus, aut laserpitij folia, aut betae, cum aceto, aut pota niuis glebula,
 cum posca. nitrum ex aqua gargarizatur, aut atramentum sutorium aceto dilutum. Si faucibus hæ-
 reant, in aquam calidam ingressis, aqua frigida ore continetur, & ad eam hirudines exilient.

HIRUDINES raro in alijs aquis inueniuntur, quam in palustribus, lacustribus, & stagnantibus: quando-
 quidem in probatissimis fontibus, & arenosis, & saxosis fluuijs non nisi rarissime uiuunt, cum suapte natura coeno, ac
 limo delectentur. Quamobrem caueant, qui palustres, uel stagnantes aquas bibunt, ne hirudines simul ingerant, quæ
 admodum in expertis uicioribus nonnunquam euenit. nanque aestatis tempore calore, & siti defatigati, dum aquam,
 cuiuscumque in itinere obuauerint, auidè potant, saepe imprudenter hirudines hauriunt. Quo fit, ut subinde non modo
 sibi sanguinem exugissentiant (ut tradidit Dioscorides); sed etiam (ut Auicenna inquit) cruenta expuant, ac praeti-
 more melancholici fiunt. Verum ante aquam aliquod offeratur medicamentum, inuestigandum est, an animal ori uen-
 triculi, an gulae adhaerit, an ipsis faucibus. Id quod facile intelligi potest ex eorum, qui hirudines hauserint, relatio-
 ne: quoniam ubi suctionem sentiunt, nimirum ibi hirudinem fixam esse significatur. Quod si ori uentriculi affixa fue-
 rit, auxilium praestat muria leniter epota, foetida item laserpitij lacryma, quin & lixiuum cum sale & aceto, aut ra-
 phani domestici succus cum aceto, aut oleum crudum haustum, quod per se tantum haec interficit animalia. conferunt
 insuper ea omnia, quæ alui tineas, & lumbricos necant. Si uero guttur medium ab hirudine obsideatur, proderit acce-
 lixiuum gargarizare, aut aquam, in qua alumen cum aceto inferbuerint, uel calchanthum, aut muriam cum lixiuio,
 aceto, & sinapi simul commistis. Sed si ea faucium ambitui hæreat, opem mirificam feret (ut Dioscorides docet) ca-
 lida balneum, aqua frigida in ore contenta. Siquidem hirudo ab aquae calore propulsata, ad frigidam in ore conten-
 tam decurrens, facile una cum ipsa aqua expuetur. Interdum contingit, quod statim sub linguae radicibus, uel in pri-
 mis faucium partibus adhaerescit, ita ut depressa lingua uideri possit: tunc rostratis forcipibus facile extrahi poterit,
 uel quouis alio instrumento, quod cuique in promptu fuerit.

Hirudinum
 deuoratarum
 noxa.

Hirudinum
 curatio.

Ἐλλέβορος λευκός, θαψία, ἐλατήριον, ἀγαρικόν μέλαν. VERATRUM ALBUM,
 THAPSIA, ELATERIVM, AGARICVM NIGRVM.
 CAP. XXXIII.

PROVIDENDVM etiam ijs, quæ etsi ferendi auxiliij gratia tradantur; non minora tamen cæ-
 teris uenenis pericula saepius adferunt. Qualia sunt album veratrum, thapsia, elaterium, agari-
 cum nigrum: siquidem ea strangulatus concitant, aut immodicas deiectiones mouent. Quibus ea
 medentur, quæ in fungorum mentione, & similibus retulimus. Nimios autem deiectionum impe-
 tus, medicamentis, quæ excrementa supprimunt, coerebimus. Neq; negligenda quæ parum qui-
 dem

R r 2 dem

dem nocere uidentur, interim verò vitam in discrimina agunt. Quo in numero sunt syluestris ruta, gith, nouæ glacies, pappi recentes: flores autem sunt eius spinæ quæ cactos dicitur. Eos qui sumperint, sola uomitio recreat.

Diuisio capit-
tis castigata.

EXTANT quàm plurimi Dioscoridis codices, in quibus caput hoc de Veratro albo, Thapsia, Elaterio, & Agarico nigro, à precedenti capite seiunctum non legitur. Verùm cum antiquissimus manu scriptus codex, hæc proprio, & peculiari capiti dicauerit, uideaturq; absurdum de his differuisse Dioscoridem unà cum hirudinibus, cum quibus nullam habent cognationem, neque iisdem curantur remedijs, non temere facturos duximus, si illa à nobis seorsum proprio capite ab hirudinibus distincto, tractarentur. Sciendum itaque est, quòd cum hæcenus scripsisset Dioscorides omnium uenenorum indicia, quæ pota, uel deuorata, homines necant, uel saltem ægros efficiunt, quin & uniuersalia & particularia antidota tradidisset, quibus illorum uis frangi, ac destrui possit, cum præterea sciret aliqua in medicum usum haberi medicamenta aliuu ducentia, quæ simpliciter pota, & nullis antidotis infrænata, uel maiori mensura, uel pondere, quàm par sit sumpta, non minus homines interimunt, quàm quæ proprie uenena uocantur, medicos illud hoc loco admonere uoluit, quòd in propinandis hisce medicamentis minimè caueant, sed in hoc omne suum studium, omnemq; diligentiam impendant. Verùm quauis, inter ea omnia, quæ in medicum usum ueniunt, paucorum tantum meminerit, nempe thapsiæ, albi ueratri, elaterij, & agarici nigri; non tamen ob id fuerit insimulandus, quòd nesciuerit præter hæc, alia plura esse medicamenta, quæ noxam inferre possunt, aut maiorem quàm illa, aut æqualem. Quippe quòd illi satis uisum sit, si tantum horum exemplo imperitos medicos discrimen, noxamq; docuisset, quæ omnia in uniuersum medicamenta aliuu cum labore ducentia plerumq; sumentibus adferunt, cum (ut modò diximus) uel largius quàm deceat, uel suis antidotis exuta sumuntur. Sed ut harum rerum studiosis in omnibus, quantum possumus, satisfaciamus, præter ea quæ à Dioscoride tradita sunt, nos alia quoq; plura addere decreuimus, quibus quotidie passim utuntur medici. Cuiusmodi sunt cyclaminus, ueratrum nigrum, euphorbium, turpetum, tithymali omne genus, scammonium, colocynthis, bryonia, lathyris, ricinus, thymelæa, & chamelæa. Quandoquidem cum hæc omnia medicis in frequentissimo sint usu, ad corporis excrementa exigenda, & ad uomitum quandoque ciendum, in quàm plurimis hominum affectibus, mihi sanè negligentia adscribi posset, si hæc prorsus silentio inuoluissim, præsertim cum sæpius eueniat quorundam circumsforaneorum imperitia, ac temeritate (pharmacopolas nunc prætereo, quòd eorum errata sæpe, ac sæpius improbauerim) ut uulgaribus, & rusticis, necnon & quandoque nobilibus, innumera propinentur pharmaca aliuu ducentia, quæ plerumq; sumentes in magnum discrimen ducunt, quoniam nec medicamenta ponderant, nec infrænata exhibent, nec ad ægotatium temperaturam, ætatem, sexum, consuetudinemq; respiciunt. Quo fit, ut ægotantes, qui in eorum manus incidunt, præcipue ij qui natura sunt imbecilles, magnis nonnunquam afficiantur incommodis, quibus nisi periti proprijs succurrerent remedijs, facile interirent. Albi itaque ueratri potio-
nem, aut Thapsiæ, aut Elaterij, aut Agarici nigri, aut Cyclamini sequitur uomitus, ingentia alui profluua, intestinorū tormina, strangulationes, & respirationis angustia. quibus debinc tanta succedit principum facultatum imbecillitas, ut paruo temporis momento ægri animi deliquio corripantur, grauiter spirent, & frigido sudore madescant. Postremò, nisi citius succurratur, oborto singultu, illico uel suffocati, uel conuulsi intereunt. His primùm auxiliantur uomitiones (ut multoties diximus) crebro concitata, & infusa clysmata, quorum sæpissime superius meminimus. Post hæc remedio sunt antidota, quæ in uniuersum omnibus aduersantur uenenis, præsertimq; theriaca, cui (ut Galenus pluribus in locis testatur) uis peculiaris inest, modò adulterio uacet, ut sumpta post medicamenta deiectoria, adeò eorum superet uires, ut nihil per aliuu exigant. Cæterum priuatim Albo ueratro confert aqua mulsa largius sumpta, & nymphææ flores duarum drachmarum pondere poti, uel deuorati, traduntq; hæc propria albi ueratri esse antidota. Cyclamino deinde conducunt lauri baccæ, duarum drachmarum pondere, sed propria facultate nigrum piper in pulucrem contritum, & eodem pondere potum. Elaterio præterea opem fert Andromachi theriaca ex baccarum lauri decocto, aut melle pota senum scrupulorum pondere: uerum proprium eius remedium est menthæ succus. Thapsiæ deniq; & nigri agarici noxa tollitur, ijs medicamentis, quibus albo ueratro subuenimus, cum eadem sint huius, quæ illorum incommoda. Fiunt quoq; à NIGRO ueratro (ut scribit Auicenna) interdum horrenda symptomata, nempe intolerabiles alui fluxiones, suffocationes, conuulsiones, animi deliquia, palpitatio cordis, lingue arefactio, dentium constrictio, frequentissimi ructus, & uniuersi corporis inflammatio: & nisi illico succurratur, tremor consequitur, uniuersum occupans corpus, cum quo postremò commoriuntur ægri. His auxiliium præstat absinthium ex uino potum: quin & camini, & anesifemen, nardus, castoreumq; æquis ponderibus in pulucrem contrita & ex uino pota: appositis, ubi intumuerit uenter, linteolis igne calefactis, itemq; sacculis flatus discentibus. Cibandi autem sunt ægri recenti caseo, melle, butyro tam crudo quàm cocto, pinguium carniū iuribus, ac etiam passio. Sed non propterea parcèdum fuerit antidotis in uniuersum iuuantibus, nec etiam nymphææ floribus, utpote qui non modò albi ueratri uires demoliantur; sed etiam nigri. Porro EUPHORBIVM fauces, & guttur uehementi admodum incendio uexat. Corpus uniuersum inflamat, uentriculum, & intestina magno dolore erodit, singultum excitat, & continuas alui fluxiones. Quæ itidem omnia mala inducunt TURPETVM, Scammonium, Colocynthis, Bryonia, Tithymali omnes, Lathyris, & Ricinus. quanquam non tam acriter nocent, ueluti euphorbium. ATHYMELÆA autem, & Chamelæa pituitosæ spumantesq; excitantur uomitiones, alui profluua, intolerabiles intestinorum, & uentriculi erosiones, angustia, inflammationes, et uniuersi corporis cruciatus: quin & sitis implacabilis, singultus, conuulsio, præpedita locutio, et alia sæua accidentia, quæ quandoq; ea excedunt, quæ ab epoto euphorbio proueniunt. His omnibus in uniuersum primùm opitulantur uomitiones & clysmata, seruata uniuersali methodo, ac etiam communis usus antidota. Priuatim uerò prosunt oleosa, ac pingua: item quæ ualenter sunt frigida,

Albi ueratri,
aliorumq; no-
xa, & auxilia.

Nigri ueratri
noxa, & cura.

Euphorbij,
& quorūdam
aliorum uene-
rata potio.

Euphorbij, &
aliorum om-
niū curatio.

frigida, ut hæc ingentem feruorem extinguant, illa uerò ut exuperantem acrimoniam obtundant. Proinde prætulit Auicenna acidum lac, capburam ex rosacea aqua potam, punicorum austerorum uinum, angurix, cucumeris, cucurbitæ, & acidorum malorum succum: item hordei ptisanam niue, uel glacie refrigeratam. Sed proprium (ut aiunt) euphorbij antidotum est citri semen ex uino, in quo helenij radix inferbuerit potum. Scammonij uerò lac, à quo demptum fuerit butyrum, malorum, cōtoneorum, rhois, ribisq; succus. Colocynthidis deinde antidotum fuerit sanè bulbolum lac, & butyrum recens, Lemnia sphaeragis, & sinaragdi puluis, pluries pota. Turpeti præterea, & Tithymalorum omnium, Andromachi theriaca ex uino pota, in quo Cretense dictamnium incoctum fuerit: item munia sepulcrorum in puluerem ex uino meraco pota drachmæ pondere. Bryoniæ porro, theriaca ex uino hausta, in quo helenium conferbuerit, itemq; nigrum piper contritum. Lathyrus ad hæc, & Ricini proprium antidotum est hyperici succus, aut herba ipsa in puluerem pota. Thymelæa deniq; & chamelæa rosaceum serapium, ex hordei ptisana potum, & subinde organum Cretense igni tostum. Sed hæc omnia præstant tantum ad supradictorum medicamentorum uim deleteriã superandam. Cæterum cum plerunq; eueniat, ut hæc, quæ modum excedunt medicamenta, uaria ac diuersa adferant incommoda, quæ etiam ob sui repentinam uehementiam præsentanea exposcunt remedia, nempe cōtinentes uomitus, perpetua alui profluvia tam cæterorum humorum, quàm puri sanguinis, cum uasorum oscula ueneni uireserantur, conuulsiones, præfocaciones, animi deliquium, & uirium omnium imbecillitatem; idcirco non modò attendendum fuerit, ut medicamenti uis antidotis superetur; sed etiam ut ipsis grauib; symptomatis omni diligentia succurratur. Quandoquidem hæc sæpius tanti sunt ponderis, ut maiorem, celerioremq; expetant curationem, quàm cætera. Inhibentur itaq; uomitus modum excedentes (si tamen medicamentum cum humoribus reiectum sit) adstringentibus medicamentis, quæ uentriculum roborant, exterius præsertim illitis: quin & uinculis, ac fibulis, extremis membris obtortis. Faciunt ad hoc in corpus sumpta flaua myrobalana, tam sicca, quàm saccharo asseruata: item nubes cum putaminibus saccharo similiter conditæ, diacytonites, saccharum rosaceum diutius inueteratum, addita Lemnia sphaeragide: præterea cydoniorum, & punicorum malorum uinum, syluestrium prunorum succus, myrti bacca, rhus, rosa sicca, syluestrium rosarum semen, cornu ceruinum combustum, santala, corallia, omphacium, acetum, & id genus alia. Sed corium quæ exterius illita profunt, hæc sese offerunt, Indica uidelicet, & Celtica nardus, mentha, glandes, lentiscina, resina, thus, flaua myrobalana, myrti folia, & bacca rhus, melinum, nardinum, lentiscinum, & myrtinum oleum. Nec tantum polent hæc ad uomitiones compescendas; sed etiam pari facultate ualent ad sistendas alui fluxiones, quæ modum excedant: uerum ijs uniuersa aluus est illinenda, ab ipso uentriculi ore ad pubem usque. Præstat & brachia ab scapulis ad manus, & crura à coxendicis articulo ad pedes usq; fascijs constringere, offusis subinde austeris plantarum succis. Confert item sudoris excitatio, aut detentis ægris in calido cubili, aut laconicis arte calefactis, in quibus ægros caput emittere oportet, aut brachijs, & cruribus, in calidæ balneo demersis. Ab his dare conuenit, quæ adstringunt, & roborant. Principes in uniuersum facultates roborant odorata medicamenta, cuiusmodi sunt rose sicca, capbura, garyophylla, agalochum, styrax, laserpitij lacryma, iuniperi bacca, santala omnia, & id genus plura. Prætulit in huiuscemodi alui fluxionibus Auicenna nasturtij semen tostum, trium drachmarum pondere, ac subinde in lacte decoctum, quousq; lac concreuerit, & postremo potum. Si uerò hæc non profuerint, soporiferis uti licebit, nimirum Philonis medicamento, athanasia, requie, & alijs quibuscunq; quæ opium, aut meconium exceperint. Nam etsi hæc quoq; noxa haud uacent; tantum tamen adferunt iuuamenti (si tamen recta ratione exhibeantur) ut ijs tuto in tam magno discrimine medici uti possint. In summa si optimam haberemus theriacã, quæ ex adulterinis & supposititijs non esset confecta medicamentis, omnibus præponeretur antidotis in superanda ui medicamentorum aluum ducentium. Siquidem testatur Galenus (ut paulò superius diximus) pluribus in locis, suis in libris de theriaca ad Pisonem, & Pamphilianum, illud optimæ theriacæ indicium esse, ut à præsumpto deicætorio pharmaco pota humorum deiectionem impediatur, citra ullam ægrotantium noxam. Id quod nobis experientia compertum est præstari ab antidoto nostro, cuius descriptionem tradidimus in præfationis huius libri commentario. Prodest non parum præter hæc uomitionibus, & fluxionibus prædictis etiam uictus regimen ex adstringentibus & austeris institutum, quæ deinde niue uel glacie refrigerari conuenit, aut in altum aquæ puteum fune suspendi. Adiuantur conuulsiones, quæ ab ingentibus, laboriosisq; alui profluuijs eueniunt, ijs duntaxat cibus, quibus ad refocillanda exinanita corpora, uiresq; roborandas utuntur medici. Quo in negotio præfertur humanum lac ab ipsis exuctum uberibus: quin & dulcium amygdalarum cremor, & earum pariter oleum, ciborum condimentis admixtum. Profunt & nuclei pinci, pistacia, Indicæ nubes, & melopeponum semen, omnia in mortario contusa, & caporum iure colliquata, addito candidiori saccharo. Opem similiter fert caporum, & phasianorum exenteratorum carniū eliquatus succus, carniū ipsis tenuiter incisis, uireo uase conclusis, & in aquæ balneum eodem in uase decoctis, quousq; uniuersus ab his exudauerit succus. is nanq; frequenter potus cochlearis mensura (ut libello de uiribus cordis prodidit Auicenna) magis succurrit imbecillitati cordis, quàm alius quiuis cibus. Conducunt præterea recentium ouorum uitelli carniū iuribus admixti, & saccharo respersi: insuper caporum, phasianorum, perdicum, & attagenarum pulpa in mortario contusa, & iure, & saccharo temperata. Præfocacionibus porro subuenimus iisdem tum auxilijs, tum medicamentis, quorum superius mentionem fecimus, cum de mortiferis fungis differeremus. Cæterum meminit hoc capite Dioscorides præter prædicta, melanthij, syluestris rutæ, & earum plantarum lanuginis, quæ in aculeatarum genere quibusdam casti uocantur. Quorum omnium historias, & facultates superius proprijs locis tradidimus, quæ tamen non semper nocent. At si nocent, curantur excitatis uomitionis, ebibito prius maluæ decocto, aut lacte, aut recenti crudo butyro. Post quæ proficiunt pinguis iura, & cætera, quæ aluum emolliunt. Dent igitur operam, diligenterq; animaduertant seplasiarij probi, ac fideles, ne in ponderandis hisce medicamentis, aut manu aut oculis imprudenter decipiantur. Quinetiam eos admonitos uelim, ut imperitos, ac teme-

Remedia ad varia symptomata.

Remedia ad conuulsiones.

rarios circumforaneos à pharmacopolijs suis excludant, reprehendant, & missos faciant: ac si opus fuerit, protomedicis & rectoribus ciuitatum eos denuncient, ne miselli egrotantes sub publica omnium fide ab hoc improbo ac pessimo hominum genere prodantur, atq; in perniciem agantur.

Οὐκεία ἡμῖν, DOMESTICA NOBIS.

CAP. XXXIII.

AQUA frigida abunde pota, aut meracum uinum liberalius epotum, aut passum, præsertim à balneo, aut cursu, aut vehementi exercitatione, stragulus, & dolores infert. In quibus sanguinis misio protinus, & vacuatio, imminetia soluunt pericula. Sed de notis veneficiorum, ac remedijs, & cauendi modo, hætenus dicta sint. Subiungeremus etiã antidota necessaria, quæ præclare auxiliantur, quibus utimur, quale Mithridatium est præsertim, & quod sanguine, & quod scinco temperatur. Verum quoniam alijs in locis diligentissimè scripta sunt, hinc ab eorum descriptione superfedemus.

Rerum domesticarum noxa.

NON modò aqua frigida, & uinum meracum, aut passum inter ea, quæ nobis domestica sunt, & quotidiano usu alimentum præbent in humane uitæ subsidium, eo modo pota, quo Dioscorides scribit, maxima adferunt discrimina; sed etiam carnes, & pisces. Etenim hæc utraq; cocta, & adhuc feruentia humidis locis diutius asseruata, subindeq; frigida deuorata, eosdem malos pariunt effectus, quos à maleficis fungis creari tradidimus: tametsi quandoque non nisi duobus, aut tribus post diebus appareat noxa. Tostæ præterea carnes, uenenatorum subeunt naturam, si calide inter duas suffocentur patinas, obuoluanturq; linteis, ne exhalare possint. Eadem etiãnum mala inferunt morticinae carnes esitæ, quemadmodum & eæ, quarum animalia aut à uenenatis serpentibus, aut à rabidis brutis demorsa, aut fulmine ita interiire. Quandoquidem sæpius harum esu coli oritur inflammatio, mæror, alui profluuium, furor, obliuio, ueternus morbus, & ad postremum mors insequitur. Quamobrem hæc sanè negligenda non sunt, quin potius summa cura uitanda, quippe aliquos noui, qui his deuoratis nullo medicamento adiuti, intumescente inde toto corpore, tandem uitam misere finiuerunt. Nec minus euitare oportet oua barbi piscis: nam adeò uenenata sunt, ut si largius sumantur, eos qui hauserint, in magnum periculum adducant. Piscium curatio eadem est, quæ fungorum. quanquam non existimat Conciliator, ut piscibus sicut mortiferis fungis conueniant syluestria pyra. Carnium uerò suffocatarum malis succurritur excitatis prius uomitionibus, & infusis clysteribus: mox uini optimi & odorati potu, admisto cydoniorum malorum succo. Præstat à uomitu Lemniam sbragidem bibere, unã cum agallocho, & mastiche. quanuis eadem sit harum cura, quæ coli affectibus adhibetur.

Piscium, & carniū noxæ remedia.

De uenenatis animalibus.

Ἰοβόλλα. VENENATA.

CAP. XXXV.

DE BESTIIS, quæ virus eiulantur, & exitialibus uenenis, ideo scribere aggredimur, ut tota curationis remediorumque ratio ad umbilicum perducatur. Siquidem pars hæc non minus quàm cæteræ aliæ, necessaria est ijs, qui artem medicam exercent, utpote cum adminiculo eorum, quæ inibi traduntur, doloribus, periculis, & cruciatibus, plurimisq; alijs malis homines liberari conueniat. Hæc autem in summa fastigia duo, sicuti ab initio relatum est, distribuitur. Nam qui de feris virus inspuentibus sermo disserit, theriacus dici solet: qui uerò de amoliendis ueneficij, alexipharmacus: quo prius tradito, simul quæ sequi signa consueuerunt, præmonstrabimus: tū quæ non nihil auxiliij ferunt. Omnia autem in promptu, & ad manum habere artificem oportet, propter urgentem sæpenumero necessitatem. Siquidem pauca è uenenis & virulentis animantibus, tarda & grassantia sensim pericula cient, ita ut dilationem admittant: pleraq; uerò præsentaneam perniciem afferunt. Hominum autem partim malè alijs cogitantes, ingenita prauitate maleficium ita temperant, ut spatium curanti liberum non relinquunt: partim sceleris admissi conscientia, aut tristi aliquo euentu oppressi, hausto sponte ueneno, mortem sibi consciscere conantur. qui postea deprehensi, aut resipientes, & uitæ cupidi, præsentaneam opem poscunt. Non desunt qui hostiles sagittas illinentes, aut fontes aquasq; puteanas hac labe polluentes, certam & inuicibilem aduersarijs perniciem moliuntur. In quibus ipsis etsi maleficium non subito, sed aliquantò post grassari natura sua comparatum est; tamen nisi primo quoque tempore coercetur, & remedijs subinde excipiatur, frustra tandem succurritur, occupatis iam corporibus exitiali vi ueneni. Proinde non vulgari industria diligentiaq; in ea re utendum est, ut quod in alijs incommotis ars consueuit, in his quoque salutem mortalibus præbeat. Quin & apud priscos genus hoc unum existimabatur esse eius partis, quæ medicamentis pugnat: sed recentiores id ipsum discreuerunt, nominantes præcautionem, & modum præcauentem, sã lubris sanantisq; medium statuentes, parua & leui supra modum persuasione decepti. Siquidem tres in humanis corporibus constitutiones esse cõtendunt. vnã, qua sani degimus: alteram, qua sinistra ualitudine corpora laborant: tertiam, quæ medium inter utraq; locum sibi uendicat. In qua positi, sanitatem specie mentiuntur, facileq; in morbos & pericula concidunt, ob uim corrupticæ, quæ corporibus nostris incumbit: quemadmodum in ijs uidere licet, quos excandescens rabie canis momorderit,

derit, necdum tamen aquam horrent: in ijs quoque qui cantharidas hauserunt, sed nondum urinæ tormento cruciantur. Tripartitò igitur artem digeri, tripliciq̃ue corporis constitutioni meritò respondere tradunt. Salubrem partem esse uolunt, quæ sanitatem tuetur: præcauentem, eandemq̃ue prohibentem, quæ obstat, quo minus in morbos incidant: & sanantem, qua uitia discutuntur.

Quibus ita responderi potest, quòd primùm ex ista ratiocinatione non tres corporis tantùm, sed quatuor haberi constitutiones fatendum esset. quippe ut aliqui sunt, qui necdum morbo laborant, morbo tamen maximè ob impendentem causam sunt obnoxij: ita sunt, qui iam priore morbo defuncti, nondum tamen secundæ ualitudini restituti sunt. id quod in ijs qui à morbo proximè sese recolligunt, cernere licet, qui uirium recreationem & robur desiderant. Sed quemadmodum curandi ratio ad partem medicamentariam pertinet; ita præcautionem eidem subijci par est. Ad arcendas enim ualitudines uehementibus utimur auxilijs, altiore scarificatu, uisionibus, amputatione, derodontibus epithematis, potionibus pernicipi occurrentibus, & plerisque alijs. Verùm enim uero sunt utque còrudes nonnulli, ut ne remedia quidem appellent, quæ morbos arceant. Cuius sententiæ inire rationem haud promptum est: etenim cum uerbum ipsum, præcauere, tum agendi modus, omnino auxiliarem remediariamq̃ue uim præ se ferunt. Mirum uerò nisi etiam sua illa distributione partium eos complectuntur, qui in pestilentis cœli statu morbo nondum correpti sunt: pesti tamen, propter obuersantes aëris occasionem, opportuni, & in morbum proni redduntur. Dicere forsitan quis posset, salubris institutionis præcepta non aliud esse, quàm arcendorum morborum rationem: quippe cum firma reddere corpora, & minus uitij obnoxia nitamur, ut inoffensa ualitudine degant, nec morbis confligentur. Neque id silentio prætereundum, quòd maximè præcipuum, & tanquam caput rei est, non oportere medicinæ partium distributionem, totidem corporis constitutionibus respondere, sed naturas singulorum suis notis seorsum scrutari, ac explorare, ut suis locis ostendimus. Cum ijs igitur non pluribus agendum. Illud magis adnotare conuenit, affectus, qui à uirulentis animalibus, uenenisq̃ue contrahuntur, uocari cæcos, id est, quorum ratio minimè iniri potest. Quin & ea, quæ eisdem auxiliantur, nulli pariter sunt addicta causæ. quapropter quæstionibus obseruatoriæ artis, & eius quæ ratione fulciatur, annumerari solent. Neque prorsus uerum deprehenditur, affectus huiusmodi cæcos esse. nam quod semper se protrahit, & nullum in quibusdam necessarijs usum exhibet, haud facili coniectura colligi potest: etsi naturæ proprietate prorsus cæcos eos affectus concedimus, qui ab exitiabilibus uenenis, & animantibus, quæ uirulento morsu sæuiunt, contrahuntur.

Nam quod ad opus nonnullum usum præbet, datq̃ue medendi occasionem, neque imperceptibile, neque cæcum, nulliue causæ obnoxium reputatur: sed magis ab ipso quis impulsus, demonstrationem se habere, & opinionem de abditorum cognitione confirmare poterit. Nam etsi sæpe minora sunt, quàm ut sensibus percipiantur; euidenter tamen ex ipsis inter se collatis deprehenduntur. Diocles autem in eo commentario, quem Plislarcho dicauit, satis modos perstrinxit, ad uerbum ita scribens. Nolle quis hoc potest cum in alijs non paucis, tum in uiperis, & scorpionibus, & reliquis id genus, secum animo reputans, ut quanuis exiguo sint corpore, vixque conspectui subijciantur; magnorum tamen discriminum ac dolorum causas inferunt: quorum nihil præter quandam corporis exiguitatem, uimque præ cæteris animantibus datam illis, facile fuerit spectare. Quanta enim ea moles corporis est, quæ à scorpionis ictu, & aliorum id genus uenenatorum, quæ nos morsu conficiunt, attingitur? quorum aliqua uehementes cruciatus excitant, alia erodunt, & putredines cient, nec defunt quæ præsentaneam pernicipem moliantur. Aut quantulum est quod à phalangij morsu ingeritur, & uniuersum corpus excruciat? neque enim quis magnitudinem ipsorum deprehendere posset, cum prorsus exigua mole constent. Ergo quòd hæc ad affectus referantur, constitit inter omnes. Verùm quòd exactè deprehensum sit, vim quandam ipsis inesse mortiferam, quæ insinuata corporibus; molestiarum, quæ exoriuntur, nobis causa sit, in confesso est, & omnium consensu persuasum. Nec quisquam inuenietur usqueadeò contentionis studio flagrans, qui aliunde exoriri molestias asseueret, quàm à materia mortifera partem corporis attingente. Porrò id erat, quod inter utilia artis opera in omni opere dicere oportuit, quænam res opus hoc efficiat, ut nihil prorsus nos lædat, incomprehensa communis causæ quæ proprijs inest ratio: quandoquidem tum euidenter indicari possit, cum deprehensa est. Ideo Erasistratus empiricorum pertinaciam graui cauillatione incessens, cæcis affectibus causas assignauit, inficiatus his communem, & supremam morborum causam incomprehensibilem esse: & hanc in eo, quem de causis scripsit, commentario aptissimè prodidit, candido signatam lapillo. Nec ferendos eos esse censuit, qui se dicant in quibusdam, ut in uenenis, serpentium ictibus, & cæteris id genus trita medendi ratione contentos esse. neque satisfacturam sibi obseruationem eam, quæ à causarum comprehensione separata est: primùm enim genere comprehendendi faciliè possunt. Quod autem sit lethifera uis, corporaque permutans, ita ut perimat, ex ijs quæ per genus, non per speciem uagantur, curationem indicat, qua hæc hebetare, & prorsus expugnare liceat. Cum uerò subiungit. Ad aquam dulcem, & potui idoneam uenit quis, & ante obseruationem ad uomitum, ad vulneris dilatationem, ad demorsa partis suctum, cucurbitulas adfixit, partem incidit, urentia medicamenta, aut ea quæ vim eandem adipiscuntur, admouit, postremò partem amputauit: secum reputauit medicamina, quæ per summam cutim ferre, & applicari solita, immixta ad

intima

intima perniciæ repugnarent. Hæc itaque, quæ differuit Erasistratus, ueritati consentanea sunt, nec arti refragantur. Sed methodicos demirari licet, qui mortiferam vim corporibus illapsam, negotiorum, quæ ipsa facessit, esse causam diffiteantur: verum rudiuscule nomini attendunt. Nam apud ipsos palam immissa uis φθοροποιός, id est mortifera, nominatur: φθοροποιός autem nullius officij alius esse potest, quàm causæ. Aiunt hæc nomina, μάστιγος, & ἀνακαλύπτειν, esse reliquis omnibus similia, in quibus partes quædam dictionum non pro uirtute, sed nuda enunciatione comprehenduntur. Enimuero quemadmodum in his uocibus μάστιγος, & ἀνακαλύπτειν, partes neque certos, neque principes retinent significatus; sic in hoc uerbo φθοροποιός, partes productionis gratia, non pro uirtute coaluerunt. Hinc ad causarum differentias transeunt, affirmantque causarum aliquas euidentibus esse, quæ dum aduersam ualetudinem creant, separantur: cuiusmodi sunt frigus, labor, æstus, & similia. quasdam continentes, quæ permanent, postquam morbum excitarunt, hoc est, quibus præsentibus, & effectus eorum adsunt: incrementibus, affectus augentur: decrementibus, minuntur: & cum desinunt, ijdem finiuntur: quibus solis ac per se manentibus, effectus quoque ipsi manent. Talia quidem receptissima sunt causarum discrimina, quorum nulli phthoropœon subijci potest. Euidens enim causa non est, quoniam morbus ipse permanet, nec ipsa à corpore separatur. Nec continens causa dici potest, cum magna ex parte hic adsit: quemadmodum accidit ijs, qui à rabioso cane sunt demorfi. Quod si neque euidens causa, neque continens fuerit, neque per se, neque alterius consortio causa erit. Quod si à nulla causarum differentia phthoropœon deducere possumus, consequitur, ut neque causam esse fateamur. Quod autem asserunt, uocabula quædam in se non habere partes rerum significatrices, sed nuda & simplici pronuntiatione ficta esse, fateri necesse est. Verum non omnia, sed perpauca talem nancisci conditionem existimandum est: neque enim ποιείν in hoc nomine φθοροποιός, perinde atque assumptitia profertur, sed longè principem obtinet significationem. Quemadmodum enim φθορός, id est corruptionis, nomen mutationem in peius significat; sic hoc uerbum ποιείν sumi debet, ut nihil amplius ex eo quod hanc dictionem φθορός secum habeat, declaret. neque prorsus id significat, quod omnes palam audiunt, & huic simile redditur, ποιεῖν εἶναι δίψος. Si dant à corruptione sanis fieri morbum, concedunt utiq; uim in huiusmodi uerbo ποιείν subesse: siquidem aliquid est, quod corruptionem efficiat. Omne autem quod aliquid efficit, ostenditur per singulas causas, quæ corporibus subijciuntur, idque tam in lethalibus uenenis, quàm in ijs quæ corporibus ingeruntur. Verum nonnihil subiacere causarum differentijs produnt. Quinetiam aberrarunt, non exactam diuisionem assumentes. Qui uerò se dogmaticos profitentur, causam esse partim præparantem, partim continentem asserunt, ut inguinum ulcus, & inguinarium febrem, & quæ effectui tū assisat, tum etiã separatur, ut à fractis præcipitatio. In summa quoties quidpiam suapte natura causa fuerit, nec ulla diuisione comprehenditur, uitiosum est, neque causæ adscribitur, eorum quæ idem genus sortiuntur. Sed quod phthoropœon causa sit, nomen ipsum argumento est, & in ijs quæ contingunt, apertius ostenditur. Quid aliud causæ arbitrantur esse post impressum a serpentibus ictum, quàm ex animante uim, & illapsam in corpora uirus? Neque enim frigus, neque æstus, neque sectionem corporis, neque cruditatem, neque aliud quicquam simile causari possunt. Verum quoniam causarum differentijs gaudent, & aliquas continentes, alias euidentes appellant, ipsis dicendum, utroque istorum modorum euidentem quidem causam esse, quod affectum præcedit, & quod corporis substantiam præoccupat: continentem uerò, quod morbis præsentibus adest, qua separata recedunt, quæ cum ipsa euenerant. Sed de ijs hæcenus. Statuendum itaque mortiferam uim intrinsecus manifestissimam esse causam, ipsamque principem facere scopum oportet. Et antequàm ad ima decumbant morbi, uarijs modis est certandum, donec uis tota corporibus excutiat. Modò enim reuocari debet ea parte, qua pestis intrauerit: modò aliqua alia, præsertim principatum non obtinente, antè coërceatur, quàm altius irrepens uiscera tangat: aut eius perniciæ eluatur, retundaturque, cum iam membratim peruagatur est. Itaque uenena si hausta sint, crebris uomitionibus: si morsu impressa, scarificatione, affixis cucurbitulis, exuctu, carnis circumscriptione, nonnunquàm amputatione extremæ partis, euocantur. Retinentur uerò infusione, & imposito medicamentorum acrium cohibentur, hæc simul utiq; arcere uirus, & eluere possunt. Restinguuntur, & euincuntur meracior potu, aut passo nulla aqua diluto, uel contrariorū esu, quæ acrimonia sint prædita. Postremò deiectione alui, euocatus sudor, & alia quædam in commune, quæ membratim demonstrabimus, auxiliantur. Verum enimuero non lethiferam modò materiam; sed & magnitudinem, & tempus, pro scopo considerare oportet. etenim ab ijs remedia quàm plurimum discrimen capeffunt. A magnitudine quidem, cum nonnulla ex uenenis, & uirosis animalibus pericula minantur: alia putredines altas, aut exteriores excitant: alia vehementissimos dolores, aut cæcos cient: alia uix medicamentis cedunt, & magis minusve molestias excitant. Oportet autem ea quæ pericula ferunt, peruiacioribus auxilijs expugnari: & minus infesta, mitioribus. Quippe absurdum fuerit in grauioribus, segnioribus medicamentis homines in discrimen adducere: in minoribus uerò, uehementium auxiliorum iniuria corpus lacessere. Finitio à temporibus in promptu est: hoc enim subito in pericula, & præfentes molestias adducit: illud uerò sensim, & dilatas in diem longam, aut breuiorem producit. Itaque in acutis quidem confestim multa simul auxilia representari oportet: reliquis, paulatim. Hæc quadam artis formula breuiter definita sint. Iam membratim rem prosequamur.

Ratio tractatus de uirulentis animalibus.

Cum haftenus tradiderit Dioscorides de his priuatim uenenis, quae epota aut in cibis sumpta, corpora nostra permutant, corrumpunt, destruunt, & deniq; in perniciem agunt, ut haec in re nihil amplius desiderari posset, statuit deinceps de his etiam sibi esse differendum, quae uirulenta animalia ictu, uel morsu relinquunt. Quod utiq; probe sciret, haec non minora, quam illa representare discrimina, imò etiam maiora: quandoquidem eueniant haec ex tempore, & praeter opinionem, plerunq; in caepstribus, & montibus, ubi nullum auxilium, nullaq; uel rara remedia. Quamobrem de his non minus diligenter differuit, quam de alijs, quae corporibus ingeruntur, argumento satis manifesto, quod uniuersalia horum remedia non una tantum praefatione, sed pluribus scriptauerit. Quod cum animaduertentur recentiorum quidam, haud dubie existimarunt, hoc sextum uolumen in quatuor libros esse diuidendum, nempe in sextum, septimum, octauum, & nonum. Veruntamen in mihi non recte (pace semper eruditorum dixerim) ea expendisse uidentur, quae in huiusce libri praefationis initio à Dioscoride scribuntur: is enim apertissime hunc sextum librum totius operis ultimum declarauit. Quapropter ipse Dioscoridem secutus relictis aliorum opinionibus, asserere non dubitauerim, hunc uniuersum de uenenis, & uenenatis animalibus tractatum, unum tantum, non plures esse libros: tametsi pro cuiusq; arbitrio in plures sectiones diuidi possit. Quarum prima ijs dari poterit, quae ore sumuntur in corpus: secunda canis rabidi morsibus: tertia indicijs ac symptomatibus, quae à uenenatis morsibus oriuntur: postrema uero eorum curationi. Verum enim uero cum haec diutius examinauerim, ut Dioscoridis doctrina ad maius omnium commodum in unum congeratur, & ne tot huius libri fiant sectiones, uenenosorum animalium tum indicia, tum accidentia, quae proprijs capitibus tradidit Dioscorides, ijs coniunximus, quibus ipse egit de eorundem curatione, & remedijs, ut unusquisq; unctim nulla temporis iactura, uno tantum capite indicia, accidentia, & curationem consequatur. Quod & ipse fecit Dioscorides, ubi superius de uenenis differuit, quae in corpus sumuntur. Ibi enim indicia à curationibus non disiunxit. Nam si in uno tractatu indicia, in altero uero curationes quaerantur, maius temporis dispendium fiet, maiorq; menti molestia inferetur, quam si haec omnia in unum redacta legentibus sese offerant. Neq; hoc nobis uitio adscribendum esse putamus, quando res eò magis placere soleant, quò commodius fieri possunt, cum praeterea illud (ut aiunt) frustra fiat per plura, quod fieri potest per pauciora. Neq; etiam ob id quis calumniari poterit, quod Dioscoridis codicem aliqua ex parte deprauauerim: quod nusquam à me deprauatum, sed tantum in meliorem formam, & ad priorem auctoris doctrinam ipsum redactum, & restitutum putem. Porro non aliud super hac praefatione nobis dicendum uidetur (quae multis intellectu difficilis extitit, ut Marcellus ipse fatetur, quod forsasse Dialecticam ignorauerit) nisi quod aliud sanè haec praefatio non sit, quam Dioscoridis Aristotelem secuti disceptatio, aduersus eos omnes, qui superficie tenuis in medica facultate, super nuda ac simplici uocabulorum interpretatione altercantur, eorumq; praesertim, quae ex uarijs, ac diuersis uocibus componuntur. Quandoquidem haec interpretationis uocabulorum distractio, potius ad sophistas, & nugatores attinet, quam ad expertos, et probatos medicos, ut facile uidere est in pluribus irreprehensibilibus uocabulorum exemplis ex pluribus uocibus compositorum, quae in libri perihermenis ab Aristotele assignantur. Quippe quoniam nouerat ipse Dioscorides, quod tam methodicorum, quam dogmaticorum quidam in ipsis compositis uocibus declarandis expertorum, exercitatorumq; medicorum sententiam, proprijs uocibus denominatam, haudquaquam secuti fuerant. Caterum & eos non parum reprehendit, qui absque aliquo Dialecticae fundamento, diuisiones in causis facere audent. nam cum in diuisionibus errorem committant, in ijs quoq; quae sequuntur, errant necesse est. Proinde qui haec latius uberiusq; noscere cupiunt, Aristotelem consulant libro secundo physicorum: illis siquidem inibi amplissime satisfiet. Potuissemus quidem & nos rem hanc pluribus prosequi: sed cum nostrum institutum non sit, nunc in aliam materiam digredi, haec silentio praetereunda duximus.

Nouus ordo huius libri.

CANIS RABIOSVS.

ΣΗΜΕΙΟΝ

σημεία κυνός λυσοάντος, καὶ τῶν ὑπ' αὐτοῦ δεδηγμένων. SIGNA RABIOSI CANIS, ET DEMOROSORVM AB EO. CAP. XXXVI.

DE RABIOSI canis morfu sermonem alijs præposuimus, quòd id animal domesticum, ac frequens esse consuevit, & in rabiem sæpius agitur, ac perit, ab eoq̄ cauere difficile. inde periculum inuitabile hominem manet, nisi multis vtatur auxilijs. Canis plerunq̄ flagrantissimis æstibus in rabiem effertur: interdum quoties frigora incesserunt. Rabiosus autem potum & escam auerfatur: largam spumantemq̄ pituitam naribus, & ore projicit: toruè & solito tristius intuetur: in omnes passim sine latratu irruit, & æquè feras hominesq̄, tam familiares, quàm ignotos mordet: nec protinus infestum quicquam infligit, nisi, vt vulnus, dolorem: exinde morbus ille, qui ab aquæ metu hydrophobicus Graia est voce appellatus, contrahitur. Euenit autem cum distentione neruorum, totiusq̄ corporis rubore, præsertim faciei, cum sudore, & languore quodam. Aliqui auræ splendorem fugiunt: alij sine vlla doloris intercapedine vexantur. Sunt etiam qui canum more latratus ædant, & obuiam factos morfu adoriuntur, ac mordendo simili vitio labefactant. Proinde ex ijs, qui hoc vitium senferint, neminem seruatum vidimus, nisi forsitan ex historia vnum aut alterum euasisse audiamus. siquidem Eudemus superasse quendam affirmat. Themisonem aliqui demorsum in hunc furorem incidisse, & euasisse fatentur. Alij ipsum cum amico aquam expauescenti morem genereret, & officium exhiberet, quadam naturarum concordia, similem contraxisse affectum: sed post multos tandem cruciatus seruatum extitisse. Molestissimum itaque genus morbi, à quo multos, anteaquàm ipsum experirentur, vindicauimus, & complures ab alijs medicis seruatos nouimus.

Canis rabiosi uenefica natura, & signa.

NULLVM in uniuersum animal homini tam domesticum, familiareq̄ reperitur, nullumq̄, quod tam multiplici, uarioq̄ genere constet, quàm canis. Hinc est, quòd uiri, mulieres, ac pueri ijs magis delectantur, quàm cæteris animalibus, quæ in domibus nostris aluntur, tanta quidem intercedit canibus cum homine societas. Qui tamen in rabiem acti, quos momorderint, in maximum discrimen plerunq̄ deducunt. Cum itaq̄ canes à continuo hominum consortio nunquam absint, qui propterea illorum morfibus magis subiiciuntur, quàm cæterorum, quæ morfu pariter, uel icu uenenum ei aculantur; ideo merito quidem de his prius, quàm de reliquis bestijs uenenatis tradidit Dioscorides. Cæterum quaquàm ipse causas non scribit, cur magis estate Caniculae ardoribus, itidem hyeme frigidibus uehementissimis in rabiem aguntur, quàm reliquis anni temporibus; cum tamen palàm sit, canum rabiem non aliunde provenire, quàm ab atrabiliaris excrementis, facile cognosci potest, id æstate euenire perusto à caloribus eorum sanguine, hyeme uerò frigidibus concreto. Rabidi canis indicia describit Galenus libro de theriaca ad Pisonem (si tamen liber is Galeni legitimus est) his uerbis. Si audieris canem, qui aliquem momorderit, gracilem corpore, & siccum, oculis rubentibus, cauda demissa, spuma ex ore fluente, præterea lingua foràs porrecta, & tanquam bile colorata obuii, quinquàm insiluisse, citraq̄ rationem cucurrisse, deinde rursus subito consistentem cum ira quadam magis furenti non ipsi præuisos momordisse, hæc inquam si in eo sic habere audieris, statim rabiosum canem fuisse intelligas. hæc ille. Incedunt præterea (ut quidam asserunt) lento gradu, demissis auribus, abscissa uoce, stupido capite, & obuios non modò homines nullo delectu; sed & bestias demordent. Nec mirum si proprium atræ bilis sit sensus omnes inficere, omnium & sui ipsius oblitum, domesticos ipsos cognoscere nequeunt. Id quod etiam pluribus hominibus accidit, qui melancholici effecti, non modò patrem, matrem, uxorem; & proprios filios; sed etiam se ipsos quandoq̄ occiderunt. Verum enim uero non tantum æstiuis caloribus, & hyemis frigore canes in rabiem aguntur, sed etiam mortuorum, putridarum, uermibusq̄ scatentium carniū esu: quin & marcescentis earum sanguinis. Quòd si fuerint hæc carnes eorum animalium, quæ pestilentia, aut icu fulminis, aut uenenosorum morfibus interierint, eò facilius maioriq̄ afficiuntur rabie. Quæ etiam excitari solet computrescentibus aquis frequentius ebibitis, quòd hæc omnia atrabiliaris succos augeant, & putredine corrumpant. Eoq̄ magis his de causis in rabiem aguntur, quanto alter altero suapte natura magis atræ bili obnoxius fuerit. Aduertant præterea nobiles mulieres, ne suis catellis, quos in delicijs habent, & qui bus maxime oblectantur, cibum uel iusculum edendum præbeant, quibus aromata, præsertimq̄ piper & gingiber, fuerint admista. Quippe cum hæc caliditatis, siccitatisq̄ modum excedant, eadem ratione, qua ingens æstatis feruor, canes rabidos efficiunt. Caueant ideo eas libenter moneo, ne ipsis fortè fortuna id mali accidat, quod Tridenti euenisse scimus clarissimo Baldo utriusq̄ legis doctori. Is siquidem inter ludendum cum quodam suo catello iam rabie affecto, leuiter in inferiorè labio demorsus fuit. Sed ipse huius rei ignarus quarto post mense rabidus factus, & tandem hydrophobicus miserabiliter mortem obiit, nullo adiutus medicamento. Ad hæc sciendum est, quòd nò canes tantum (quorum iam magis, quàm cætera animalia in rabiem agantur) rabidi fiunt; sed etiam alia pleraq̄ animalia, nempe uulpes, mustela, uiuerra, martes, simia, & id genus alia. Quapropter nesciuerim, quo argumento dixerit Galenus libro sexto de locis affectis, solum canem inter cætera animalia corripi rabie: nisi uoluerit dicere (ut equidem reor) canes cæteris animantibus rabiei magis esse obnoxios. Refert Aristoteles libro octauo de historia animalium, camelos etiã, & equos in rabiem agi. Id quod ego quoq̄ asserere possim: etenim memini, cum ruri degerem, me uidisse equum rabie furentem, qui fracto capistro obuiam quandam uetulam per capitis, & crinium uitam morfu comprehensam, decem pluresq̄ passus à terra suspensam pertulit, nullo tamen uulnere illato, sed magno sanè ter ore. Hoc affectu capiuntur (ut Auicenna est auctor) etiam muli, qui suis aliquando morfibus dominos, & stabularios rabidos, & ueluti

Canes quibus caulis rabie exagitantur.

Animalia alia rabie tentantur.

ti arrepticios reddiderunt. Verum huiusmodi animalia non nisi raro, uel nunquam per se rabie tentantur; quandoquidem ferè semper id illis eueniat, cum à canibus, seu lupis, aut uulpibus rabidis mordentur. Ceterum (ut ipse Dioscorides inquit) rabiosorum canum morsus infestum quicquam protinus non infligit, nisi, ut uulnus, dolorem. Sed neglecta curatione, demorsi aliquo post tempore rabidi fiunt, & aquam expauescunt. quod etiam fatetur Galenus libro de theriaca ad Pisonem, alijsq; in locis. Idcirco diligenter aduertant, qui à canibus mordentur, si aliqua sese offerant indicia, quibus conijci possit, canem, qui momorderit, rabie laborasse. Siquidem neglectis remedijs (ut modo diximus) in id discriminis demorsi adducuntur, ut nullus subinde relinquatur salutis locus. Tradidere Oribasius, Paulus, Aëtius, Auicenna, alijsq; probatissimi authores, quòd illitis per integram noctem contritis iuglandibus canum morsibus, & postmodum gallis, aut gallinis in escam exhibitis, gallinac eos ipsos sequenti die interire, si à rabido cane illatum fuerit uulnus. Sunt etiam qui asserant, si panis emanante è uulnere sanguine inficiatur, & cuicumque cani quantumuis famelico offeratur, canem non modò illum non mandere; sed nec olfacere quidem. Attamen his tantum experimentis (meo còsilio) non planè fidendum fuerit: quanquam ea à probatissimis prodantur authoribus. quapropter alia indicia iam dicta diligenter fuerint perquirenda. Cum autem rabidorum canum morsus negliguntur, post aliquod temporis spatium demorsi præter morem cogitabundi fiunt, eaq; mente reuoluunt, quæ illis insueta sunt, quod iam ueneni uis in cerebrum repens imaginatricem occupet facultatem. Si uerò adhuc in longum protrahuntur nullis remedijs adiuti, ijs frequentius nocte interrumpitur somnus, sæpiusq; pauore expergiscuntur: exinde hominum, & domesticorum consortia uitant, & cum serino quodam aspectu secum submurmurant: solitudinem deligunt, lucem & candida omnia odere maxime, rubi quandoq; facie, ijsq; extremarum partium nerui conuelluntur: postremò eò deducuntur, ut aquam expauescant. Quòd certissimum mortis, & inexpugnabilis ueneni præbet indicium. Proinde dicebat Dioscorides ex ijs, qui hoc uitium senserint, neminem seruari posse. Allata itaq; in eorum conspectu aqua, cuius potu facile sanarentur, si tamen bibere possent, ingentissimis clamoribus, et canum latratu astantes terrent. Quòd si diutius ante eos aqua ipsa dimittatur, tremunt, sudant, deficiunt animo, delirant, pauoreq; concutiuntur, ac si in ignem illico se proijciendos cernerent. Id uerò accidit, quòd melancholici effecti, corruptis, infestisq; inde animalibus facultatibus, recusant miselli, metuuntq; aquam, qua sola sanari possunt. Nec alia de causa id euenire censent medici, quam huiusce inexpugnabilis ueneni prauitate. Nam cum humorum omnium, & totius corporis principalium facultatum, functionumq; imperium uenenum ipsum susceperit, cumq; iam omnes corporis dispositiones sibi similes reddiderit, mouentur uniuersi corporis uires, irruuntq; contra id, quod sibi contrarium existimant, hoc est, contra ipsam aquam, si ea in medium asseratur. Quocirca Galenus libro de theriaca ad Pisonem, ita scribit. Non enim corpus duntaxat ipsis inarescit, & conuellitur interdum, febriq; acri intus uritur, sed animus etiam delirat, & grauissimè ipsis affert symptomata. Quippe aquam timent, ac propter multam siccitatem humidi tenentur desiderio, & à potu abstinent, quia mente alienati, id quod auxiliari possit, non considerant. Fugientes enim aquam, pauentesq; miserimo mortis genere intereunt. hæc itaq; rationabiles sunt causæ, quibus in aquæ timorem deueniunt. Veruntamen quidam testantur, ut Aëtius, Posidonius, & Rufus, id etiam accidere posse, quòd rabidi canis imaginè uidere in aquis imaginentur, cuius speciem recolentes, protinus ingenti terrore corripiuntur. quod quidem nimiam ob siccitatem perpetiuntur. Nam philosophus quidam (ut Aëtius refert) morsus à cane rabido, & egregia animi uirtute affectioni resistens, dum phantastici canis imago sibi obuersaretur in balneo (ea enim ipsi quoque quemadmodum & reliquis eodem morbo affectis apparebat) diu intra se meditatus, ecquid tandem inquit commune est cani cū balneo & quod effatus balneum intrauit, & imperterritus bibit, atq; ita morbum superauit, & incolumis euasit. Unde postea in prouerbum manauit, quid cani cum balneo. Refert Auicenna quòd si quis à cane rabido demorsus, aquam

20 timens in speculo respiciens, se ipsum cognouerit, huius salutis spem non desesse. Quod utiq; arguit hydrophobicos quosque sanari posse, cum ueneni uis non adeò uniuersum occupauerit corpus, & cerebri facultates, ut omnino ratiocinatrix facultas ablata sit. Quamobrem mirum non est, si philosophus ille, cuius historiam refert Aëtius, curatus euaserit, cum manifestò appareat eius ratiocinatricem facultatem parum fuisse affectam. Ad hæc scribit Auicenna euenire interdum, ut à cane rabido demorsi quædam frustra carnis ingenti cum dolore mingant, quæ forma propè canes paruulos referant. quod etiam ab alijs recentioribus accepimus, quin & ab ijs, qui huiusmodi catulos se minxisse fatentur. Ceterum cum hoc potius fabulosum, quam rationi consentaneum uideatur, atq; ab ipsa natura penitus alienum, si qui id uerum esse rationibus, & autoritatibus comprobatum uidere cupiunt, Gentilem Fulginatam consulat Auicennæ interpretem: item Conciliatorem differentia 179. Quandoquidem ex ijs nimirum intelligent, quo pacto hæc præter naturæ institutum quandoq; eueniant. Postremò asserit in hoc capite Dioscorides fateri aliquos Themisonem, cum amico aquam expauescenti morem gereret, & officium exhiberet, quadam naturarum concordia similem contraxisse affectum. Sed id potius ego euenisse crediderim, quòd Themison medicus amicum laborantem excitandi causa ad aquam, & cibum, secum manducasset, aut bibisset, ex eodem sanè poculo, eius fortasse saliuam infesto, aut alio quouis modo oris spumam contigisse. Nam si, ut Galenus tradit libro sexto de locis affectis, rabidorum canum saliuam, nuda corporis membra contingens, non aliter homines rabidos efficit, quam si demorderetur, quid mirum, si rabidi hominis saliuam id ipsum effecerit? Proinde eos admonet Auicenna, qui rabidorum curam agunt, ne eorundem ciborum reliquias comedant. Nec paruipendat aliquis spumæ contactu infici posse homines: quippe quòd duos uiderim ego, qui spuma tantum perfusi, nullo quidem ex morsu accepto uulnere, rabiem contraxerunt. Legitur in Aristotele lib. VIII. cap. XXI. de historia animalium, quòd omnia animalia à cane rabido demorsa rabiunt, excepto homine. Quæ tamen sententia aperte falsa deprehenditur, ut millies experimento compertum est. Quamobrem potius adducor, ut credam Aristotelis codicem eo in loco deprauatum esse, quam ut in re clara, & omnibus cognita, ipsum Aristotelem ignorantie accusare uelim.

Neglecti morsus discrimina, & causa.

Salutis indicium.

Θεραπεία

Θεραπεία τῶν ὑπὸ λυσσάντος κυνὸς δηγμάτων. REMEDIA DEMORSORVM
A CANE RABIOSO. CAP. XXXVII.

RATIO medendi duplex. vna communis, qua utendum in omnes morsus, quos uirulentæ animantes impresserunt: alia peculiaris priuataque, eorum duntaxat quos rabiosi canes momorderint: quæ nonnullis quidem summam opem ferre consuevit: alijs uerò inutilis, maximè qui ex multo iam tempore ictum acceperunt. Quæ ad hanc pertinent, primùm exponemus, deinde cursim perstringemus, quæ ad communem medendi rationem pertinent. Cancros itaque fluuiatiles in sarmentis albæ uitis cremare oportet, & cinerem eorum, quàm minutissimè tritum habere reconditum: itidem gentianæ radicem tufam, cribratamq; reponere. Quoties autem canis rabiosus morsum intulerit, in quaternos cyathos meraci uini, bina cineris cancorum cochlearia, unumq; gentianæ conijciantur: hæc in polentæ dilutioris modum subacta, quatrinduo bibantur. Inter principia medicamentum hoc modo datur. Atqui si ab illato morfu bini terniue dies fluxerint, curationē auspicabimur à triplicato potere, supra id quod ab initio retulimus. Optimum hoc aduersus rabiosorum morsus auxilium, quod & plerisque unum satisfecit, eoq; cum fiducia uti licet. Sed ut alijs etiãnum auxiliis contra inuitabile periculum muniamur, nihil cæteris uti prohibet. Satius autem multò fuerit, etiãmsi in vanum recidat, medicamentorum inhumanos tolerare cruciatus, quàm per inertiam, ac desidiã in discrimen adduci. Nec ita in demorsis à rabioso animali maiora vulnera uereri oportet, uti minorã, & ulcusculis cutis similia: quippe maiori vulnere confertim copiosus sanguis emanans, potest nonnihil virulenti liquoris exhaurire: quod in minoribus non accidit. quin à maioribus abscedentes carnes hinc auferre, & labia acie scalpelli circumscribere, & prehensam hamulo aut vulfella carnẽ amputare oportet. In vtrisq; circumstantia loca altioribus ulcusculis scarificanda, ut copiosior sanguinis uacuatio arceat, ne uenenum membratim insinuetur. Cucurbitulæ cum multa flamma agglutinatæ id iuuamenti præstant, ut ueneni uis extrahatur.

Curatio demorsorum à cane rabioso.

TAM accuratè exquisitèq; tradidit hoc capite Dioscorides rabidi canis curationem, nihil planè silentio præteriens, ut mihi superuacuum esse uideatur quicquam addere. Verùm ut nostrum sequamur institutũ, utq; etiãnum leuoribus fiat satis, qui nouis semper rebus inhiant, non alienum fuerit hic nonnulla commemorare, quæ multos fortasse delectabunt, quòd ea in hac re non inuiliã, neq; seitu inuicunda putem. In primis itaq; illud animaduertendũ est, quòd alia utiq; ratione cancorum fluuiatiliũ cinerem præparabat Galenus, quàm Dioscorides, ut constat aperte ex uerbis ipsius Galeni lib. xi. simp. medicamentorum, ubi ita scriptum reliquit. At fluuiatiliũ cancorum cinis, quam similiter prædictis exiccatorius est; substantiæ tamen totius proprietate, mirificè contra rabiosorum morsum efficax est, isq; tum solus, tum cum gentiana & thure moltò præstantior. Thuris sane partem esse unam oportet, quinque autem gentianæ, porrò cancorum decem. Et rarò equidem aliter illis usis nos sumus usi: ceterum ad eum modum plerunq; quo utebatur Aescrion empiricus, medicamentorum peritissimus senex, conciuis, ac præceptor meus. Patella erat aris rubri, in quam impositos cancos uiuentes, hæctenus urebat, donec in cinerem redigerentur, ut facillè ad leuorem redigi possent. Hic Aescrion sic paratum promptum semper in ædibus hoc habebat medicamen, tẽpore æstiuo urens cancos ipsos post ortum Canis, quando sol in Leonem transisset, luna decima octaua. Porrò bibendum hoc medicamen ijs, qui à cane rabido fuissent morsu, præbebat quotidie usque ad diem quadragesimum mensura cochlearij satis magni, aquæ inspersam. At si non protinus ab initio, uerum aliquot post dies à morsu curam cœpisset demorsu, tunc quotidie duo cochlearia aquæ inspergebat. Ad ipsum uerò uulnus emplasticum applicabat medicamentum, quod ex pice brutia, & opopanace, acetoq; conficitur, habens picis librã unam, unum accerti acerrimi sextarium Italicum, opopanacis uerò uncias tres. hæc Galenus. Ceterum sciendum est, eos maxime, meo iudicio, hallucinari (ut latius libro secundo prodidimus) qui gammaros Latinis uocatos, cancorum fluuiatiliũ loco, à cane rabido demorsu potui exhibent. Nanque aliud Græcis animal esse censemus καρχινον, aliud uerò ὄσακον, & καρχιδον. Scripsit & Damocrates carminibus huiusce cancorum antidoti componendi rationem (ut libro secundo de antidotis refert Galenus) eo sanè modo, quo ipsum fortasse secutus eam reddit Dioscorides. Attamen antiquorum quidam resinam terebinthinam imposuerunt thuris uice, quod Aescrion Galeni præceptor huic semper inseruit medicamento. In summa huius antidoti uires miris laudibus ab authoribus celebrantur, adeo ut scripserit Galenus, neminem unquam mortuum esse, qui hoc antidoto rectè fuerit usus. His non dissimiles uires ueteres assignant Alyssu, si siccum quadragesima diebus continuis detur ex hydromelite potandum: sed à prima statim die incipiendum erit. Huius experimenti meminit Galenus libro secundo de antidotis, ubi alia quoq; ualentiora remedia ad rabidorum morsus ex Aselepiade retulit. Verùm nobis difficile admodum fuerit decernere, quænam hodie planta sit, quæ ueterum Alysson representet, ita ut potius de hoc diuinandum esset, quàm aliquid certi statuendum, ut latius superius libro tertio disseruimus. Commendauit Aëtius secundo, & sexto uolumine, ad morsus rabidorum canum bitumen Iudaicum, siue Asphaltitis lacus, asserens si drachmæ pondere ex aqua bibatur, non id modò aquæ pauorem arceret, sed & eos sanare, quos iam primùm timor inuaserit. Memorauit etiam marinos hippocampos ex aceto nigro & melle subactos, tam potu haustos, quàm uulneri illitos. Confert præterea his maxime acutus rumex: quare idem scripsit se nouisse senem quendam, qui demorsos à cane rabido hoc solo rumice curabat. Primò enim ulcus eius decocto fouebat: deinde herbam ipsam illinebat, eandemq; potandam exhibebat. quod quidem medicamentum tanquam efficacissimum summopere

Multorum error.

Curatio ex Aëtio.

sumtopere commendabat. Plurima autem, & turbulenta qui illam assumpserint, mingere solent: id quod maxime hac in curatione confert. Quo fortasse argumento extulit Auicenna propria quaedam medicamenta, quae cantharidas admixtas habent, ut ualentissime non modo urinam excernerent demorsi; sed etiam sanguinem ipsum, asserens paulo post securum esse salutis iudicium, cum post medicamenta sanguinem mingunt affecti. Porro Galenus libro de theriaca ad Pisonem, theriacam praefert tam intus in corpus sumptam, quam exterius supra morsus illitam. Sed cum haec, quae nostro tempore conficitur, non adeo praestet, quemadmodum ea, quam ipse conficiebat Galenus, illi sane fidere non possumus, nisi factu prius de ea periculo in gallis a uipera demorsis, ut ipse docet Galenus. Prodest item potatio motum cum sale exterius illitum: itidem caprisici cortex contusus, & ex aqua potus: quin & absinthium, & allium, minus centaurium, aristolochia, artemisia, scordium, chamaedrys, bryonia, pulegium, & laser, tam exterius illita, quam interius sumpta. Sunt qui credant securisimum esse remedium ipsius rabidi canis, qui momorderit, iecur totum, & a demorsis in cibis deuoratum. quod etiam scribit Dioscorides: quauis id non affirmauerit, ut libro secundo capite de diuersorum animalium iecinoribus legitur. Proinde scribit Galenus libro xi. simplicium medicamento- rum, iecur canis rabientis alijs ualentioribus antidotis admixtum quam plurimos sanasse, sed eos tamen interiisse, qui solum nullis alijs adiectis medicamentis illud esitarunt. Sunt etiamnum qui credant, ut loco ante citato tradit Dioscorides, arceri aquae pauores dente eo, qui caninus dicitur, si is a cane, qui momorderit, exemptus, & folliculo inditus, pro amuleto brachio adnectatur. Sed nemini his fidendum esse persuaferim, ut in nostra huius sexti libri praefatione de pretiosorum lapillorum suspensione diximus: satius enim esse semper existimauit certis ac tutis uti medicamentis. Caeterum curationis summa manuum maxime operam exposcit. Quandoquidem uulnus diducere oportet, laniatamque per ambitum carnem rescindere: ita enim latior fit ueneni exterius euocandi aditus, demitur quod tabefactum est, & ex sanguinis fluore ab excidentibus cultris excitato, repens affectio non parum reuellitur. Quod etiam facere expedit scalpello circumquaque profundius adacto, & subinde appositis scalpto loco cucurbitulis sanguinem fortiter extrahentibus, aut hirudinibus. Medicamenta autem, quae aluum citant, & humores deieciunt, in principio omnino uitanda sunt, sicuti etiam sanguinis misio. quippe cum haec a circumferentijs ad centrum trahendi facultatem habeant, facile egros in mortis traherent discrimen. Tametsi in curationis processu, & ubi praesertim medicorum negligentia citius quam expetat ratio conclusum fuerit uulnus, irrepseritque uenenum (ut postea dicitur) medicamenta aluum ducentia, pariterque sanguinis misio in sanguineis temperaturis admodum quandoque proficiant. Verum enim uero per pauci nostra hac aetate habentur a rabioso cane demorsi, qui medicos consulant. Nam tanta est religionis uis, ut omnes, quos canes rabiosi momorderint, partim ad diui Donni templum confugiant, partim uero ad diui Bellini sacellum, ubi quibusdam exorcismis, & panibus characteribus obsignatis a sacerdotibus perquam facile curantur, ut plurimum testimonio equidem fateri possum. Sed cogitanti mihi quoniam pacto hoc tam facile eueniat, nonnulla sese obtulerunt rationes, quas libere dicam. Haud dubie in primis diuina auxiliatur gratia: quippe cum non parum molestiae malique morsu canis rabiosi affectis inferre possint cacodemonas, ut qui in atrabiliaris humoribus suam habeant sedem, ij quidem exorcismis cedentes abeunt, & afflictorum corpora munda relinquunt, sublato secum ueneno. Illud praeterea addiderim, quod fortasse sacerdotes ipsi aliquod nobis occultum habent antidotum, quod panibus illis admiscentes, aegris deuorandum: uel id aliquo in potu bibendum exhibent. His denique accedit magna laborantium fides, quam suscipit Deus optimus maximus, cuius solius munere omnia nostra delentur incommoda, atque omnes auferuntur aegritudines.

Remedia sa-
specta.

Auxilium re-
ligiosum.

40 Καὺσις τῶν ὑπὸ λυσσῶντος κυνὸς δειγμάτων. VSTIO DEMORSORVM A CANE RABIOSO. CAP. XXXVIII.

50 CONTRA virulentos ictus, ustio expeditissimum est auxilium, utpote cum ignis caetera uiribus praestet, simul quod uirus domet, & ferri penitus non patiat: simul quod pars ignem experta, postea non vulgare fundamentum curationi futurae praebet, manente diutius exulceratione. Animaduertendum ex eo tempore, cum crustae decident, ne ulceris orae coalescant, & cicatrice induantur, sed si fieri potest ad multum, idque praestitutum tempus, vlcerationes, & sordidas adhuc & inflammationem minantes prorogari conuenit. Quod inditum ijs salsamentum optimè praestabit, & syluestre allium detritum, item cepae, succusue, praesertim Cyrenaeicus, aut qui Medicus, aut Parthicus appellatur. Triticici grana tam mansa, quam non mansa imponantur: siquidem subacta pistave a perfusione vulnera dilatant. Sunt qui a mandentium ieiunio, sibi aliquid asciscere arbitrentur, quod suapte natura resiltat: verum id certum non est. caeterum tempestiuus eorum usus minimè est contemnendus. Si verò, quod per sepe accidit, ante dies praefinitos cicatrices coirent, committereturque, manum postulabunt: nanque eas diducere, carnemque scalpello circinare, aut iterum inurere expedit. Vbi verò propositum tempus praeteriit, vlcus ad cicatricem ducendum, & emplastro, quod est salibus conficitur, locus comprehendendus: nec multò post sinapismo vtendum.

CAUTERIVM, quod ferro igne candenti, aut auro, aut argento fit, non modò salutiferum est ad rabidi canis morsum; sed etiam aliorum quoruncunq; animalium uirus ei aculantium, quin & ad alios insanabiles ferè morbos. Proinde mirum non est, quòd hoc loco dixerit Dioscorides ustionem, siue cauterium contra uirulentos ictus aut morsus expeditissimum esse auxilium. Fiat itaque cauterium intrepidè, tantèque amplitudinis, ut ulceris cicatrices breui committi non possint. Quòd si timidus quispiam ustionem ignis terrore recusset, septicis & exulcerantibus medicamentis
Sic utendum

Vstionis, siue
cauterij utili-
tas.

Præcipitati
vocati vis.

utendum erit. Quæ in re cæteris præstat, quod uocant argentum sublimatum. admisceitur id unguentis refrigerantibus, ut minus doloris inferat. Probatur hoc, quod non modo ualentissime inurat; sed quod etiam exiſta ab eo caro, obducta; crusta duobus tantum diebus post decidat, si tamen recenti butyro assidue illinatur. id quod in aliorum exustione non euenit, nisi longiore temporis tractu. Quod si igne, aut adurenti medicamento (ut multis de causis quandoque accidit) id effici nequeat, diligenter prouidendum est, ne uulnus coeat, sed diutius maneat diductum & apertum, superimpositis emplastris ualide attrahentibus, cuiusmodi sunt quæ e brutia pice, resinis, uario gummi genere, & id genus alijs parantur. Si uero cauteria fiant, diligenter procurandum, ut relicta quam primum excidat crusta, quod ueneno pateat exitus. quippe ea diu in uulnere retenta, omnes obducit meatus magno ægorum detrimento. Porro non magno quidem negotio decidet apposita continuè liquida uernice oui uitello, & recenti butyro permixta: quin & butyro solo igni liquato, & madefactis in eo splenijs superimposito: præstat enim hoc cæteris. Vbi uero e uulnere crusta deciderit, salutariter quidem fuerit remedium plagæ quotidie puluerem præcipitati (sic enim uocant chymistæ argentum uiuum in puluerem rubicundum constat) inspergere: siquidem id eximum præstantissimumque medicamentum, præter id quod uulnus occludi prohibet, diuque patens seruat, attrahit etiam ex alto ad superficiem potenter uenenum. Quæ in re cætera huiusce facultatis præcellit medicamenta. Commodè etiam, nec minus efficaciter idem puluis attractorij emplastris, siue unguentis admisceatur, & subinde uulnere admoueri potest. etenim iandudum certior sum, in uniuersa medicæ facultatis materia, nullum haberi medicamentum, quod ualentius ab alto reuocet extrahatque uirus, quam præcitatium dictum. Ad hæc tamen si (ut omnibus ferè placet) in quadragesimum diem apertum uulnus dimittere sit satis; non tamen errauerit, qui diutius prorogauerit, ut quicquid mali residuum fuerit, exhauriatur.

Διατα τῶν ὑπὸ κύνος λυοσάντος διηθέντων. RATIO VICTVS IN MORSV
RABIOSI CANIS. CAP. XXXIX.

Quæ ad partem icam pertinent præsidia, ita se habent. Cæterum uictus rationem ex ijs, quæ ueneno aduersantur, coniectura quadam colligere oportet, simul ut ueneni uires hebetet restinguatque, simul ut arceat, quod minus ad intima pernicies illabatur. Etenim assumpta perniciosarum uirium penetrationi resistunt. Quorum utrumque præstare potest uini meracioris, passi, & lactis potus. quippe qui hæc omnia capiunt ad curam, non nihil ueneno obijciunt, quod omnem eius acrimoniam obtundat. Simili modo alliorum, porrorum, ceparumque cibus: quod ea difficulter conficiantur, vixque aboleantur. Nam multos dies huius cibi qualitates remanent, quo tempore nec euincuntur, nec permutantur à mortifera vi, sed contrarijs illa uis expugnatur. Cui rei antidotorum usus accommodatur, & theriaces, Mithridatij, & eius quod eupatorio temperatur, denique omnium quæ magnam aromatum partem sibi uendicant. quippe aromata omnia uiribus & substantijs ægrè permulantur: quare in corporibus euincunt. Victus ratio hoc modo se habet. Nosse conuenit, pauorem aquæ non statò, definitoque tempore exoriri: plurimum tamen ad quadragesimum usque diem neglectis differri consueuit: post semestre etiam nonnullos inuadit: quendam post annum aquam horruisse constat. quæ nobis visu comperta fuere. Narrant & aliquos post septennium aquæ metu fuisse tentatos. Inter principia demorsorum à cane rabioso curandi ratio talis est. Verum enim uero si ea quæ retulimus auxilia, primis diebus prætermissa fuerint, nec scalp pro carnem circinare, nec uisionem experiri operæpretium est. non enim quod pertransiit, satis euocare possent. Nulli utique; istius rei occasio aut utilitas, sed in cassum corpora doloribus sternerent. Alter uero curationis modus accedat. Deiectione magnum præbet iuuamentum, utpote cum mouendo, corporis habitum transmutet: & quæ colocynthidem recipit hiera. item lac schistum, quod simul deiectionem moueat, & uenenum domare possit. cibi acres, & meraculi potus, quibus uis ueneni uehementer retunditur, quotidie sumi debent. Cæterum sudores ante cibos, & post etiam ciendi. Dropacismi sinapismi; alternatim per corpus totum adijciendi. Sed longè omnium efficacissimum auxilium helleborismus cognoscitur: quo cum fiducia non semel atque iterum, sed frequentius ante quadragesimum diem, uel post hoc tempus uti licet. Tantam enim uehementiam hoc auxilium habere fertur, ut quidam qui iam aquæ metum sentirent, sumpto helleboro, simul ac primum morbi impetum experirentur, fuerint seruati. nam & iam uitio tentatos nemo unquam seruare potest. Itaque primum curam contra rabiosi canis morsus breui sermone exposuimus. iam ad alia, quæ uenenatis morsibus sanare confueuerunt, transeundum. Notas uno contextu, deinde communem medendi locum, qui omnibus conuenire possit, explicabimus. Cursum deinceps subiungemus ea, quæ sua proprietate nonnullis auxilium præstare possunt. Postremò subnectentur etiam uenenata, quæ nullis cedunt remedijs.

Ratio uictus
demorsis à ca
ne rabioso in
sitiuenda.

INSTITVENDA demorsis à cane rabioso diligenter est ratio uictus, nec ea tantum regula, cuius hic meminit Dioscorides; sed etiam ut ea sit ciborum quantitas, quæ ijs rectè conueniat. Siquidem huiusce curationis regimen tenuem uictum non expedit, sicuti nec plenorem, ut Aëtius est author libro vi. ubi sic inquit. In uictu indigentia, & satietas euitanda, magis tamen indigentia: hæc enim succorum prauitatem adauget, quod nequaquam expedit malefico ulcere. Ergo alimentum moderari oportet, ut & rectè conficiatur, & optimum succum corpori præbeat. Nec minus egestionis, & urinarum prouocationi studendum. quod quidem tum ea, quæ prædiximus, tum feniculum, & scandix

scandix comesta efficiunt. Plus uero simul & aluum, & urinam ducit. ac cichorium agreste crudum oblatum stomacho confert, quem nonnulli serim, nonnulli ab amaritudine picrim appellant. Profunt & brassicae cimae, & palustris asparagus, & hortensis, & agrestis rumex: & est piscibus qui carnem teneram habent, & cammari, cancri, & erinacei recentes cum uino mulso: & carniū extremitates, auiculaeque omnes montanae, quae facile coquuntur, bonique sunt succi. Vinum album tenue, neque ualde antiquum. haec ille. Ex quibus conijci potest, haec in curatione ea plurimam conferre, quae urinam ualenter mouent. Idcirco Auicenna (ut proxima commentatione diximus) quaedam profert medicamenta, quae cantharidas excipiunt, ut una cum lotio sanguis etiam reddatur. Proinde mirum non est, si quandoque praualens natura, per instrumentum urinae, magno cum dolore parua ueluti liquidae carnis frustra catulorum forma, uenenum propellat. His itaque ea uictus ratione uti licebit, quae urinam egre excernentibus a medicis institui solet. Verum si fluuiales cancri, quibus uniuersa abundat Hetruria, haberi poterunt, ijs tam in prandio, quam in coena uescantur demorsi: quod ijs mira insit facultas, aduersus rabidorum canum uenenum. Praebet Auicenna praeter dulce uinum etiam aquam, in qua candens ferrum, uel chalybs restincta fuerint. Caterum nosse conuenit (ut scribit Dioscorides) aquae pauorem non stato definitoque tempore exoriri: plurimum tamen ad quadragesimum usque diem neglectis differri consueuit: post semestre etiam nonnullos inuadit: quendam post annum aquam horruisse constat. quae nobis usum comperta fuisse. Narrant & aliquos post septennium aquae metu fuisse tentatos. Sed cogitanti mihi unde id eueniat, nulla sane alia haecenus sese obtulit ratio, quam quae ex demorsorum temperamento, ac uiribus sumi potest. Quandoquidem nonnulli habentur, qui uiribus ualidissimis praestant: quidam qui debiles, & infirmi sunt: alij qui corporis meatus angustissimos habent, alij uero contra: quidam syncerissimis referti sunt humoribus, nonnulli uero succis ichoribus scatentibus, ac facile putredini obnoxij. Ex quo fit, ut in his citius, in illis uero serius haec appareant symptomata. In Hetruria abstinent demorsi per integrum annum a quorundam lignorum contactu, praesertim corni arboris, & sanguineae uirgae uocatae. Siquidem (ut testantur ij, qui rem experimento compertam habent) si harum arborum uirgae tandiu manibus teneantur, quousque concalescant, illico demorsi rabie exagitantur. Quod cuiquam minime fabulosum uideri debet: etenim memini me uidisse in ciuitate nostra Ulicinensi amicum quendam meum rabie correptum, quod corni arboris uirgis (dabat enim lanificio operam) lanam diu excussisset, qui eorum oblitus, quibus sibi a medicis interdictum erat, rabidus interijt. Postremo sciendum est, aquae pauorem haudquaquam curari posse, cum ueneni uis omnes corporis occupauerit facultates: quauis in ipso pauoris initio, aut anteaquam uenenum illapsum fuerit in uniuersum corpus, aliqui curati euaserint, ut philosophus ille, cuius historiam superius enarrauimus. praesertim cum pro uiribus in morbum nituntur male affecti, & qui eorum curationem agunt. His ad stipulari uidetur Dioscorides: quippe qui quosdam asserit, qui iam aquae metum sentiebant, sumpto cum fiducia helleborismo non semel atque iterum, sed frequentius ante quadragesimum diem uel post, fuisse seruatos. Proinde scribit Auicenna eos, qui aquam expauescunt, deploratos non esse, quousque in speculo intuentes seipsos cognoscunt, arguemento quod non adhuc uenenum uniuersas infecerit cerebri facultates. Hoc igitur tempore medicamentis utendum est deiectorijs, & si nihil obstet, sanguinis misio non aspernanda. Ex medicamentis autem in hoc caeteris praestat album uel nigrum ueratrum, ijs adiectis, quae eorum infrenant feruorem. Conuenit etiam epithymum, sena, sumaria, myrobalana, elaterium, agaricum, rhabarbarum, centaureum minus, gemista semen, thapsia, confectio Amech, & hieracolococynthidis, & Armenius lapis: siquidem haec in atra bile deicienda principem tenent locum. Proderit item syriacum bitumen frequentius ex aqua potum: quin & Mithridatis antidotum, & ipsa theriaca, & cancrorum fluuialium combustorum puluis, Galeni modo paratus. Confert praeterea his leporis, uulpis, & capreoli coagulum. Sed semper in primis omni studio curandum, ut aquam male affecti bibant. Verum ne ipsam intuentes pauor inuadat, longissimis tenuibusque metallicis fistulis e longinquo ducenda erit, aut ex superioribus contabulantis: nam ipsa sola feruari poterunt. Refert Aetius, quod si catuli coagulum ex aceto semel tantum ederint hydrophobici, statim eos caput potus aquae cupiditas, & bibunt: ob idque medicamentum hoc miris laudibus extulit. Sunt qui nigrum cicerae aquae incoquendum esse uelint: sic enim aqua claritatem amittit, nigraque efficitur: & praeter id quod haurientibus pauore non adfert, quemadmodum quae syncera, pellucidaque spectatur, urinam ualenter ducit. Nec desunt qui suadeant urentia cataplasmata occipiti esse apponenda, pariterque post aures. Quae etsi ad rem facere non uideantur, quod ualentissime exiccent; ubi tamen deplorati sunt aegri, ualentissimis etiam medicamentis uti licebit.

Aquae pauor ad quod uicque tempus exoritur.

Aquae pauor quando, & quibus curetur.

Κοινὴ τῶν ἰσοβόλων θεραπεύειν. COMMVNIS CVRATIO IN OMNES ICTVS VIRVLENTOS. CAP. XL.

ADVERSVS quidem omnem animalis ictum, quod uenenum vibrat, oris sectio conuenit. Sugentem uero oportet ieiunum non esse, sed & cibum sumpsisse, & uino os abluisse: postea exiguum olei in ore continens plagam exugat. Locus ipse spongia fouendus, deinde scarificandus: sed vlculacula altius imprimere expedit, quod virofa materies profundo euocetur. Circinatio autem carnis, & sectio, scarificatione longè potentius opitulatur: namque ab ijs duo peculiaris praesidia fiunt. vnum, quod uirus e loco tollitur: alterum, quod eius ueneni pars, quae ad interiora grassatur, cum multo copiosoque sanguine excernitur. Quod si locus sectionem non admittat, cucurbitulae cum largiori flamma adfigenda sunt. Sed iam de vlitione supra in rabiosorum morsu disseruimus. Si uero icta pars, utpote extrema, eam sectionem commodè non respuat, praesertim in omnibus serpentium ictibus, ut aspidis, cerastae, similibusque, procul dubio amputanda est. Conuenientiora supra dictis auxilia sunt, quae epithemata uocant. Imponatur sarmentitius cinis, aut ficulus, cum lixiuio stillatio

SI 2 subactus,

subactus, garo, & acri falfamento: porri, cepæ, & allia modò minutissimè contrita illinuntur, modò cremata vulneribus iniiciuntur. Quinetiam dissecti gallinarum pulli, cum maximè tepent, percusso loco applicentur. Nec desunt qui hisce tanquam discordia quadam naturali pugnantibus vtantur: verùm huius rationem inire facillimum fuerit. Gallinæ enim calida natura præditæ sunt, argumento, quòd deuoratum insigne virus conficiunt, & aridissima quæque femina consumunt: item nonnunquam arenas lapillosque ingluuie sua deuoratos, dissolunt. Itaque animantis admoti calore adiutus spiritus, ab icæta parte impetum capessens exiliensque secum venenum exigit. Nec me fugit, quid in Aegypto fieri soleat. Cum spicas Aegyptij metunt, ollam picis paratam habent, & appensam fasciam: tunc enim maximè serpentium iniurias expauescunt, tum propter spicilegij tempus, tum quòd opacis simul abditæ speluncis, & cauernis, densoque aruorum cespitè delitescunt. Molestissima enim animalia, & virus eructantia, Aegyptus in campis ferre consuevit. Vbi ergo aut in pedem, aut partem aliam, morsum intulerunt, qui adsunt, fasciam in ollam picis conijciunt, & semel aut iterum brachium aut crus paulùm supra vulnus obligant, & arctissimè duo è præsentibus distringunt, locumque secantes qua circumactus est laqueus, picem instillant: cumque fatis vulnus excepisse videtur, laqueum resoluunt, & cepis alijsque supra memoratis illinunt. Præterea pix liquida cum sale trito & feruente illita, præsentaneo est auxilio, si iugiter innouetur. Conuenit & cædria, & fimum caprarum ex vino decoctum. Locum aceto calido, calamintha in lotio, maris aqua, aut acida muria decocta, foueri salutare est. Quinetiam non desunt emplastra vehementissima, & calidissima, quæ venenum elicere, expugnare, & discutere possunt. Cuiusmodi sunt quæ ex sale, aut nitro, sinapi, & cachrye componuntur, de quibus consequenter erit tractandum. Erasistratus autem non iniusta reprehensione eos incesit, qui incognitas ad hunc vsum facultates conscripserunt, vt elephantis fel, crocodilivè sanguinem, ouaque testudinis, & consimilia. Nam cum iuuantia quædam literis tradidisse videntur, planè in hæc sola incidentibus imposuerunt. Quare talia deuitanda sunt, cum difficilè, nisi regia facultate, peruestigari possint: neque, quòd nostra fides ijs obstringatur, frequenti obseruatione, sufficiens experimentum præstiterint. Quæ autem ad communem omnium vsum pertinent, quæque facillè suppeditari, & omnibus à serpente percussis auxilium ferre queunt, subiungenda videntur. Intubus itaque, & erica, & astragalus, cum aceto pota, contra omnes serpentium morsus auxiliantur. Item bitumen, & uirentes platani pilulæ in vino diluto coctæ, & paliuri decoctum: radix aristolochiæ, & eryngij: decoctæ etiam lauri baccæ, & deuorata, piperque largiùs esitatum, ruta, anethum, & cyclaminus: coma porrorum priuatim ex pane, aut alium, aut cepæ, falfamentaque quàm acerrima: origani decoctum cum vino potum, feniculi, pulegij, calaminthæ, porrorumque succus cum melle desorptus. hæc quidem à plantis conquiruntur. Ab animantibus verò quædam utiliter peti solent, gallinaceorum cerebella in cibo, leporinum eogulum cum uino, itidem castorei sextans: testes marinæ testudinis sumpti multum prodesse traduntur: mustela sale inueterata inter auxiliaria medicamenta est. Commendatur in primis exenterata, quæ sale siccescens inueteratur: ex qua binas drachmas cum uino bibisse satis est. Sed de simplicibus reddita. Sunt & compositæ quædam potiones, quæ mira remedia polliceri traduntur, ut & opij & myrrhæ singuli oboli, piperis sicilicum: ea melle excipiuntur, & instar Aegyptiæ fabæ dantur cum uino. Itidem syluestris rutæ seminis, gith, cumini Aethiopicis, aristolochiæ, galbani, singulorum partes portiones tritæ, & cum erucæ succo subactæ, digeruntur in pastillos, qui drachmæ pondus æquêt, dantur ex ijs terni cyathi cum uino. Hæc habui de communibus auxilijs quæ dicerem. De peculiaribus remedijs contra bestias, quæ venena uibrant, consequenter est dicendum.

Ordinis Dio-
scoridis imu-
tati ratio.

VENENOSORVM animalium ictus, morsusque doctrinam, curandi que rationem, duabus sectionibus tradidit Dioscorides. In quarum altera cuiuscunque ictus indicia exposuit: in altera uero curationes diligentissime conscripsit. Cæterum præfationem hanc illi sectioni præposuit, quæ curandi rationem docet: in qua præfatione omnium uirulentorum ictuum curationem in uniuersum prosecutus est. Verùm quoniam (ut superius diximus in commentatione, quam in caput xxv. huius libri conscripsimus) rati sumus illud non parum legenti negotium facessere, quòd ex diuersis locis indicia, & curationes conquirantur, ut id molestiæ quisque effugeret, utque citius commodiusque nulla temporis iactura omnia in unum redacta haberentur, ubi prius illa in duobus locis legebantur, nos omnia in unum locum congesimus, atque ex duobus capitibus unum tantum fecimus, singulis uirulentorum ictibus sua peculiariter remedia subiicientes. Hanc uero Dioscoridis præfationem præfiximus, in qua tametsi adeò exactè doctèque tradiderit is uniuersalem uirulentorum omnium animalium ictibus medendi methodum, ut nihil planè addi possit: tamen ne ab instituto nostro defecisse uideamur, in eorum gratiam, qui semper plura proferrè expectant, nonnulla modò differant, quæ, ut arbitror, non inutilia, neque seitu inuicunda erunt. Dicam itaque primùm animalium, ferarumque uirus, non in omnibus esse idem, sed in hoc uehementissimum, & omnium perniciosissimum, adeò ut una tantum hora hominem conficiat, ut in aspidè, ceraste, & basilisco: in alio uero minus uehemens minusque letale, uno uel duobus diebus interimens, ut in uiperæ: in alio denique his longè imbecillius, ut in scorpione, & phalangio, longiore tempore necans. Verùm quanquam id plerumque euenit, quòd animalia quæ mordent, uel icunt, diuersorum sint generum, & proinde diuersa etiam eorum uenena: accidit tamen, ut ab aspidè, uel uiperæ demorsi quandoque tribus tantum horis, inter diem uno dumtaxat die,

Venenorū di-
uersi gradus,
& effectus.

NONNUM-

nonnunquam pluribus diebus superuiuant. Quod à diuersis causis prouenit: siquidem in aspidum, & uiperarum genere longè perniciosiores sunt foeminae quàm mares, iuuenes quàm senes (quanuis non desint, qui contrarium putent) adultae quàm adollescentes. Quinetiam feræ omnes, & insecta in montibus, & aridis locis inter uepres, & saxa degentes, ijs citius hominem perdunt, quæ palustres, uliginososq; tractus incolunt. Citius præterea necant, quæ orientalem, & meridionalem inhabitant plagam, quàm quæ septentrionalem. Ad hæc famelicæ depastis nocentiores sunt, & irritatæ uenenosiores sunt, quàm dimissæ. quanuis omnium in uniuersum ictus perniciosiores sint æstate, quàm hyeme. Hæ itaq; causæ esse possunt, cur citius, uel serius demorsu intereant. Id tamen etiam plerunq; fit ex fortiori, uel imbecilliori demorsorum temperamento, aut uasorum latitudine, uel angustia. quandoquidem (ut superius pluribus in locis diximus) ueneno non tam facilis patebit aditus, ubi uasa suaapte natura angusta fuerint, quàm ubi latiora.

20 Caterum errant, Auicennæ testimonio, qui serpentium uenenum frigidum esse statuunt, quòd ab ijs demorsu illico frigidi fiant, quodq; serpentes ipsi, ut frigoris impatientes, appetente hyeme in subterraneis caernis latent, uel sub lapidibus, sub quibus priuatim se condunt uiperæ, ubi nonnunquam adeò frigore correptæ reperiuntur, ut stupide & immobiles reddatæ, tanquam congelatæ persistant. Frigiditas enim toti corpori ex ictu uel morsu adueniens, non utiq; euenit ex ueneni frigiditate; sed quòd innatus calor ab extremis, & ultimis corporis partibus ad cor se conserat, quodq; etiam ueneno superetur, & extinguatur. Nec eo argumento frigidi temperamento serpentes sunt iudicandi, quòd scilicet hyeme immobiles, & ferè exanimes suis in caernis reperiuntur. quippe nulla alia de causa id illis accidit, quàm quòd eorum natura, quæ calidissima est, id maxime refugiat, quòd sibi contrarium sentit. Visitur hoc pariter in piscibus, qui eion frigidi natura sint, quàm primum ex aqua extrahuntur, aëris calore necantur. Quin & uespæ, quæ temperamento calidæ sunt, & siccæ, eadem ratione hyeme conficiuntur, nisi calidissimis recondantur locis.

20 Sed iam ictuum, uel morsuum uirulentorum curationem aggrediamur. In qua Dioscoridem, Paulum, Aëtium, & alios æterni nominis scriptores imitati, dicimus efficacissimum esse remedium, morsu uel ictu illatum uulnus continue ore sugere (sugentem tamen prius præparatum esse oportet) & subinde uenenum, uel uenenatum sanguinem expuere. Veruntamen id opus, meo quidem iudicio, perfici non potest, absq; magno sugentis discrimine. Nam si in aliqua oris parte, aut gingiuarum, lingue, palatq; ulcusculum aliquod fuerit, quanquam adeò insensibile, ut cutim tantum occupet, ubi uenenum in os suctione reuocatum ulceris locum contigerit, & sanguini se admiscuerit, qui fortis suctione facile è gingiuis per dentium connexus manat, dubitandum non est, quin illico sugenti perniciem inferat: itaq; fiat, ut qui alteri morderi uelit, sibi ipsi necem pareat. Quin nec minus periculi immineret, si uenenatæ saliuæ tantillam in stomachum descenderet. Neq; temere hæc dicimus. etenim iam nos uidimus (ut superius in nostra in primâ, & uniuersalem huius libri præfationem commentatione retulimus) rusticam, qui cum scenum quodam in prato secaret, fortè fortuna falce mediam secuit uiperam: & eion à trunco, quem manu imprudens sustulerat, in digito morsus esset, os uulnere statim admouit, & uenenatum exiit sanguinem. quo facto repente mortuus conceidit. Proinde scite admonet Aëtius, ut caueant, qui sugunt, ne os habeant ulceratum. Porro ad hæc uitanda discrimina, recentiores galli uel gallinæ sedem plumis exuunt, & uulnere consultissimè applicant, & demortuo primo, alterum substituant, idq; tandiu prosequuntur, quousq; uniuersa ueneni uis extrahatur. Cuius rei certum indicium habent, cum gallus postremo appositus non moritur. Aëtius Dioscoridem secutus, non modò gallinaceos, gallinasq; uiuentes dissectas, & adhuc palpitantes his morsibus commodè applicari tradidit; sed etiam quodlibet uolatilium genus, item iuuenam, tenellorumq; quadrupedum. Dehinc idem iubet, excitatis calidæ aquæ potu uomitibus, ualentioræ dari antidotæ, nempe theriacam, & Mithridatis antidotum. Mirificam uim in hac curatione habent, quantum equidem experientia comperi, quinta nostra essentia, pariterq; oleum de scorpionibus, quorum parandi rationem in præfationis huius libri commentario tradidimus: siquidem his tantum antidotis, imò nonnunquam solo oleo, nonnullos à uiperis demorsos sanauimus, paucis admodum horis, qui cum nullam uitæ signum præberent, tanquam deplorati iacebant. Nam tanta est horum partium tenuitas, ut momento uniuersum corpus percurrant, & subinde omne superent uenenum. Protulit Aëtius sarmentorum, & ficulnæ cineris uice, eam quæ è laurinis conficitur lignis. Cuius sententiam magis probandam censemus, quòd hæc arbor suaapte natura polleat aduersus uenena. Vbi uerò ueneni uis eòtmax reperiatur, & non nisi longo tempore euinci possit, est diligenter animaduertendum, ne icti unquam die ac noctu dormire sinantur, donec ueneni uis euauerit. quippe quòd somnus (ut alijs in locis superius dictum est) uenenum maxime ad cor, & cerebrum ducat, & secum trahat. Multa præter hæc habentur remedia uulnere illinenda, ut calx uiua, oleo & melle subacta. hæc enim (ut Aëtius est auctor) omnibus uenenatis morsibus opem fert, præterquam ab aspidè illatis. Sunt & qui nigri ueratri recentem radicem in uulnus figendam consulant: quòd hæc (ut equidem me experientia cognouisse fateri possim) uirus ualentissimè extrahat. Quinobrem Tridentina rura cum iuuentum aliquod à serpente ictum, statim perforato ibidem corio, præstantissimo remedio ellebori nigri radices in uulnus inserūt. Prosumt etiamnum magno iuuamento cepa, allium, porrum, asphodeli, & dracunculi radix elixa, contusa, & subinde theriaca, aut Mithridatio, & oleo de scorpionibus subacta, & illita. Non secus auxiliantur, iridis, ari, phu, utriusq; chamæleonis, lilij, hemerocallis, helenij, sceniculi, smyrnij, gladioli, scillæ, sparganij, cyclamini, bryoniæ, utriusq; raphani, & bulbaceorum omnium radices, concisæ, ac decoctæ, & morsibus illitæ: quæ omnia sæpe à nobis experta sunt. Conferunt præterea bdellium, Syriacum bitumen, pix liquida, castoreum, montanarum caprarum finum, euphorbium, sulphur urine admistum, sal, nitrum, taurinum sel, oleracæ erucæ, utrunq; laser, galbanum, sagapenum, panacis lacryma, erica, hyssopum, origani omne genus, dictamnium Cretense, & Italicum, calamintha, conyza omnis, uerbenaca, haliacabum, fatiua & agrestis ruta, sonchus tam aspera quàm leuis, sisymbrium, sinapi, nasturtium, lepidium, iberis, thlaspi, aut in emplastris, aut in fomentis exterius adhibita. Quæ uerò pota, uel deuorata ualentissima censentur, ea omnia erunt, quæ in nostro in huius libri præfationem commentario longiori catalogo recensimus.

Quorundam
opi. explosa.

Virulætorum
ictu, uel mor
su curatione.

suavos. Inest priuatim ad uenenatos ictus praeserantur Medica mala, & eorum semen: quin & echij, & uitiis, & lignis, & paeonia, & hyacinthi: praeterea uirides platani pensiles pilulae, iuniperi bacca, conyza, chamaedrys, scorodiant, chamaepitys, echini terrestris caro, gallinaceorum & gallinarum cerebrum, leporis & equi coagulum ex alio potum, marinae testudinis sanguis cum cymino, porri succus ex melle, nasturtium, maioris centaury, gentiana, albi dictamni, & superior gladioli radix, thlasi, pulegium, Cretense dictamnium, elichrysi coma, ranae oleo incoctae, & sale consperse, earundem ius, oleo & sale adiectis, & cerui genitale siccum, & in puluerem potum. Mirificum ac singulare remedium praestat illius herbae radix, quam Goritienses, ex eo quod serpentium moribus celeriter, & efficaciter medeatur, Serpentinam uocant, cuius historiam descripsimus libro secundo in coronopi mentione: haec siquidem in puluerem ex uino hausta cochlearis mensura, a ueneno quouis serpente demorsos breui tempore sanat: neque ea solum ualet aduersus uirulentos ictus: sed etiam contra epota uenena. His fere uiribus pollent (ut quidam recentiores fatentur) flosculi illi syluestres roseo colore micantes, quos nonnulli syluestres garyophyllos uocant.

Theriaca laudibus à Galeno celebrata.

Porro Galenus libro de theriaca ad Pisonem, caeteris antidotis tam simplicibus, quam compositis ad uirulentorum morsus Andromachi theriacam praetulit his uerbis. Theriaca est procul dubio apud uniuersos homines celebratissimum antidotum, tum quod pollicito neminem frustretur, tum ob ipsius actionis efficaciam. Siquidem nullum unquam a feris, quae hominem solent intermere, commorsum, hac statim epota perijisse memoriae est proditum. Nullus eadem praesumpta haud multo post morsu impetitus, belluae ueneno ceu illam superante interijt. Quod subinde nonnulli praetores etiam, penes quos uita, & necis potestas est, experiuntur: atque medicamentum probare uolentes, an quod promittat praestare quoque possit, in omnibus iam ob praua quaedam, & illegitima facinora ad mortem iudicatis, de ipsa faciunt experimentum. Nos autem cum in hominibus id non possumus, in alijs quibusdam animantibus idem facientes, ueram medicamenti probationem inuenire conemur. Nanque galli, qui domi non enutriti, neque nobis sunt contubernales, sed potius agrestibus, & sterciore praeditis temperamento, captis, seras obijcimus, & qui inter illos non biberint ex medicamento, protinus intercunt: qui uero biberint, conualescunt, & a morsu uitam retinent. Interdum uero medicamentum num adulteratum sit, hoc quoque modo probare conuenit. Si epota theriaca, non purgetur, qui purgans sumpsit medicamentum, hoc ipso iudicamus antidotum esse praestantissimum, quoniam purgationem, ei qui medicamento usus sit purgante, impeditur, ut tali experimento a ueri medicaminis inuentione nunquam aberrauerimus. haec tenus Galenus. Cuius nimirum etate qui praetorium in facinorosos exercebant iudicium, facile probare poterant num theriaca probatae esset facultatis, an adulterina. Nanque pluribus in locis qui ob sua facinora mortis supplicio damnabantur, non semper capite, aut laqueo, aut quouis alio poenae genere necabantur, prout leges statuebant: sed sepius in theatrum ducti, ut mitiori supplicio e medio tollerentur, aspidibus, & uiperis offerebantur demordendi. Huius rei testis est Galenus eodem libro ad Pisonem, ubi post enarratum Cleoparae interitum sic inquit. Pluries in magna Alexandria sum contemplatus, quam celeriter aspides homines perimant. Cum enim aliquem hac poenae lege damnatum, humaniter, citoque uolunt occidere, adijcunt ipsius pectori feram, iubentesque paululum ambulare, ita sine mora hominem tollunt e medio. Probanda igitur fuerit theriaca, praesertim quae fit hoc tempore, antequam ematur, uel alicui propinetur, in gallis agrestibus a feris saepius enarratis demorsis, ut docet Galenus, aut in alio quouis animali: etenim in simijs (ut opinor) tutius & certius id experiri possent, quod simiae magis caeteris hominibus reserant. Narrant quidam antiquitus fuisse gentes in pluribus orbis partibus, quae suapte natura cum serpentibus degrebant, tractabantque manibus, nullo unquam ab his morsu accepto. Cuius rei testis est Plinius libro v. cap. 11. ubi ita scriptum reliquit. Crates Pergamenus in Helleponto circa Parium genus hominum fuisse tradit, quos Ophiogenes uocat, serpentum ictus contactu leuare solitos, & manu imposita uenena extrahere corpori. Varro etiam nunc esse paucos ibi, quorum saluae contra ictus serpentum medeantur. Similis & in Africa genus Psyllorum fuit, ut Agatharchides scribit, a Psyllo rege dicta. Horum corpori ingentium fuit uirus exitiale serpentibus, ex cuius odore sopirent eas. Mos uero liberos genitos protinus obijcendi seuissimis earum. eoque genere pudicitiam coniugum experiendi, non profugientibus adulterino sanguine natos serpentibus. Haec gens ipsa quidem propere interemptione sublata est a Nassomombus, qui nunc eas tenent sedes. Genus tamen hominum ex his, qui profugerant, aut cum pugnatum est, abfuerant, hodieque remanet in paucis. Simile & in Italia Marforum gente dicitur, quos a Circes filio ortos ferunt, & ideo inesse ijs uim naturalem eam. haec Plinius. Veruntamen, ut auctor est Galenus libro de theriaca ad Pisonem, Marfi qui suo tempore extabant, contra serpentium uenena nullam utique propriam habebant facultatem: sed fraude quadam uniuersam decipiebant plebeculam. Ipse enim loco citato ita scribit. Circulatores hi nunquam congruo tempore uiperas uenantur, sed multo post uernationem, cum non amplius uigent. Captas autem ipsas cycbro sibi ipsis assuefaciunt, & cibis non solitis enutriunt, imò carnes ipsis permittentes, & continue mordere cogentes, ut uirus earum ore uacuetur efficiunt. quinetiam mazas quasdam obijcunt, quae dentium foramina obstruant. Atque hac ratione morsus fiunt imbecilles, ut uidentibus magnum sit miraculum, talis ipsorum ad fraudem parandam artificij imperitis. haec Galenus. Ceterum id fraudis dolique genus, nostro etiam tempore locum habet, in his praesertim circulatoribus, & circumforaneis, qui ex diui Pauli stirpe (quod tamen plane mentiuntur) se prognatos praedicant. Quippe quod fere omnes Apuli sint ex Leccia urbe oriundi, aut ex circumstantibus locis. quanquam facile possunt originem duxisse a Marsis eorum uicinis, qui sexcentis, aut fortasse millenis annis ante diuum Paulum extitere. Cauendum igitur fuerit ab eorum nugis: nam quicquid loquuntur, pollicenturque, id omne fraudulentè, & dolose agunt. Capiant enim uiperas abeunte iam hyeme, & ut magis ab earum moribus se tutentur, manus sibi perquam diligenter inungunt quodam unguento hac in uenatione ab ipsis experto. Unguentum illud conficitur ex oleo syluestris raphani semine expresso, dracunculi radicis, & asphodeli succo, leporis cerebro, sabinae folijs, lauri baccis, & alijs quibusdam adiectis. Affirmant eo unguento perunctos a serpentibus icti non posse. Quod ego facile crediderim, cum etiam apud Nicanarum

Gentes tute à serpētibus, eorumque ictibus medentes.

Fraus circumforaneorum, qui diui Pauli stirpem mentiuntur.

Nicandrum in theriacis unguentum repererim, quo qui fuerit perunctus, à feris icti non possit. Nicandri uerba subiiciam, quæ soluta oratione ita redduntur. Quòd si in triuiciis mista reptilia iam recens generantia sese, & rem secum habentia, in ollam mittas, repones aduersum perniciosas noxas remedium. Inijcies autem in ollam illam uisceribus, seu medullæ cerui recens cæsi drachmas triginta: cotylas quatuor rosacei, cuius primam, mediam, & tertiam expressio- nem unguentum arij præcipuas, & solas numerant. Olei splendentis crudi totidem cotylas infunde, & cotylam ceræ unam, atq; hæc in rotundo uase celeriter calefacito, donec liquefactæ serpentium squamæ mollescant. postea arte præratam molam recipies, & hæc omnia in unum mista turbabis, teresq; cum serpentibus. Longè autem spinas separa: quandoquidè maleficum illis uenenum adhæreat. Omnia porrò membra ex hoc unguento inunge, tumq; uel in quâuis uiam, uel grabatum etiam te tuto conferes, uel cum arentis æstatis tempore ad aræ opera cinctus, tridentibus profundum manipulorum aceruum disquisueris. hæc ille. Capiunt igitur qui Marsos se faciunt, uiperas, aliudq; quòdam serpentium genus hoc modo: captisq; statim caput salina perfundunt, cuius contactu non parum uilescunt, & ueneni feritatem deponunt, quòd hominis salina facultate sit illis prorsus contraria. Cum autem in foro, ut miraculosum de se spectaculum præbeant, ab his nullo ueneni incommodo demordi se facere uolunt, oblato prius illis duræ carnis frusto, id dentibus dilaniare cogunt, ut uirus, quod prope dentes quosdam uesculis continetur, in mansam effundatur carnem. Non desunt tamen qui etiam uesculas illas forcipibus abscindant, ne amplius ueneno repleantur. Itaque hæc fraude uniuersam gentem decipiunt. Verùm pulcherrimè horum fraus quandoq; detegitur, cum simul in eodem foro plures eiusdem prauis generis homines contendunt, ut alter alteri primum locum præripiat, & summam apud populum auctoritatem consequatur. Nam ij, ut quisq; se legitime ex diui Pauli familia ortum ostendat, uiperis, quibus uenenum exemptum non sit, se uicem dilacerat, præsumptis tamen suis fallacibus antidotis: quibus tandem frustrati, à ueneno uicti relictis uexillis, tanquam moribundi, suis è puluibus in terram cadunt. Et certè nisi statim periti medici illis opem ferrent, mortem sæpe immaturam oppeterent: licet etiam interdum occumbant, & animam e corporibus, corpora uerò suis serpentibus deuoranda relinquunt. Equidem memini, cum essem Perusius, me duos huiusce generis circumsoraneos uidisse in foro, qui in tribus corporis partibus à uiperis demorsi erant: & ipsæ ambo perisissent, nisi Carauitus ille Bononiensis chirurgicus, & præceptor meus, oleo nostro de scorpionibus eos inunxisset: nec suus illis profuisset lapis, quem uendunt, & omnibus præferunt, aduersus omnia uenena. Quemadmodum idem non profuit ijs, qui Tridenti inuicem in foro demorsi, & ueluti mortui in hospitium delati, prædicto oleo sanitati restituti fuere, magno quidem amborum discrimine, ac dedecore. Sunt qui dicant eum lapidem, uel potius terram obsegnatam à Melite insula allatam, quam omnibus præponunt antidotis, uim omnino aduersus serpentium uenena efficacem habere, quemadmodum & ea, quæ à Lemno insula Lemnia uocatur. Veruntamen ubi ab aspide, uel uipera quis fuerit demorsus, parum uel nihil proficit. quamobrem credendum minime fuerit, panem uel uinum, quibus suas ipsæ admurmurant cantilenas, eos qui sumpserint, tutos à serpentibus, & alijs id genus uenenum ei aculantibus, ad integrum usq; annum seruare posse. Quandoquidem nouimus nos, qui hoc pane deuorato se tutos à serpentibus existimantes, serpentium uenationi se dedere: sed ab ijs tandem demorsi huius admurmurati panis opinione falsi interiire. Non tamen eam inficias, quin aliqui reperiuntur, quibus quædam ea à cælo facultas tributa est, ut à serpentibus non mordeantur. Siquidem noui ego plures, qui simpliciter, nulloq; artificio aut uerbis aspides, & uiperas quotidie capiebant, nec inquam ab ijs icti fuere. quauis serpentes ab ijs modo pedibus calcati, modo manibus compressi fuerint, ac diutius in nudo eorum sinu gestati. Neq; præterea negauerim, serpentes non posse carminibus, & incantationibus compelli, quòd plurimis id constat experimentis. Cæterum, ut nihil quod ad curationem ictuum uirulentorum facere possit, à nobis prætermittatur, qui omnia quæ scimus, ingenuè docemus, non uerebor prodere memorie (etsi id sciã ad medicos non spectare, neq; ab ipsis recipi) quoniam pacto in Romano agro senex quidam eremita amicus meus, à feris ictus sanabat, ipsis absentibus agris. Cum enim quis è circumstantibus populis à serpente demordebatur, id per nuncium eremite significabant: tum is interrogabat nuncium, an medicamentum icti loco ebibere uellet. Quòd si id se facturum respondebat, iubebat ille, ut dextrum pedem calceo denudatum solo sisteret, & cultello totius pedis uestigio lineam circumducerebat: deinde iubebat pedem auferri, & intra spatium lineæ signatæ cultelli cuspidis hæc uerba inscriberebat. CARO CARVZE, SANVM REDVCE, REPVTA SANVM, EMANVEL PARACLETVS. mox terram eodem gladio abradebat, ita ut omnes abolerentur characteres: abrasum puluerem fictili quodam paruo aqua pleno excipiebat, ibiq; tantisper dimittebat, donec terra subsideret: demum nuncij interula aquam percolabat, & cruce signatam illi bibendam præbebat. Sed certè mirum est, quòd eadem hora ictus sanabatur, qua nuncius potionem illam sumpserat, ut mihi planè compertum est, & omnibus illius regionis incolis. Hæc est curatio in uirulentos ictus, qua utebatur ille eremita. qui mihi sæpius dixit, hoc esse maius secretum, efficaciusq; remedium, quod habeant ij, qui suam originem in diui Pauli familiam falso referunt.

Vnguentum
Nicandri.Curatio secū
dum quædam
eremitam.

Σφάκες, καὶ μέλισσα. VESPAE, ET APES.

CAP. XLI.

INTER ferientium venenatorum notas, nihil de vespis, & apibus articulatim digessimus, quòd conspicuæ omnibus sint, & nihil excellens, aut notatu dignum in his obseruetur: inter remedia tamen earum meminisse non fuit alienum. Igitur aduersus vtrarumque ictus prodest illita malua, & hordeacea farina cum aceto, ficulneum lac in vulnus instillatum, & muricæ, aut aquæ marinæ fatus.

ET SI uesparum, & apum ictus nemini unquam attulerit necem; cum tamen dolores molestissimi inde quando que oriantur, non alienum, neque inutile fuerit ea nosse medicamenta, quibus facillè ictus mulceri possunt. Quamob-

Vesparum, &
apum ictus, &
remedia.
rem